

AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ

TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE DİPLOMASİ BÖLÜMÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SUUDİ ARABİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASINDA ENERJİ FAKTÖRÜ

SELİMLİ FATİME

TEZ DANIŞMANI

Dr. NAZİM CAFEROV

BAKÜ -2015

İÇERİK

ÖZET	1
GİRİŞ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

SUUDİ ARABİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1.1 Jeopolitik	8
1.2 Jepolitik ve dış politika	14
1.3 Jeoekonomi	17
1.4 Jeokültürel	21
1.5 Güvenlik	26

İKİNCİ BÖLÜM

SUUDİ ARABİSTAN'IN ENERJİ PROFİLİ VE POLİTİKASININ GELİŞİMİ

2.1.Suudi Arabistan'ın Tarihi Gelişimi	29
2.1.1 1932-1990 dönemi.....	31
2.1.2 1990-2014 dönemi	36

2.2. Suudi Arabistan'ın Enerji Durumu	40
2.2.1. Petrol Sektörü.....	41
2.2.2. Doğal Gaz Sektörü.....	42
2.2.3. Elektrik Sektörü	45
2.3. Enerji Kaynakları ve Ekonomi	47
2.3.1. Enerji Ekonomisinin Sorunları	51
2.3.2 Alternatif Enerji Kaynakları	54
2.3.3 Kral Abdulla dönemi Arab Enerji Stratejisi	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUUDİ ARABİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASI VE ENERJİ

3.1 Suudi Arabistan Dış Politikasının Temel Öncelikleri	65
3.2 Suudi Arabistan'ın Dış Politikasının Oluşumu ve Enerji Boyutu.....	69
3.3 Suudi Arabistan'ın Dış Politikasında Enerji Faktörü.....	71
3.4 Suudi Arabistan'ın Dış Politikasında Enerji Şirketlerinin Payı.....	73
3.5 Suudi Arabistan - ABD ilişkilerinde Enerjinin Etkisi	76
3.6 Suudi Arabistan- Çin ilişkilerinde Enerjinin Etkisi	78
SONUÇ	80

EKLER.....84

KAYNAKÇA.....85

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e. :	adı geçen eser
a.g.m. :	adı geçen makale
ASEAN:	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
BM:	Birleşmiş Milletler
C :	Cilt
CAB :	Cabinet
Çev. :	Çeviri
Der :	Derleyen
İKÖ:	İslam Konferansı Örgütü
KİK:	Körfez İşbirliği Konseyi
SEC:	Suudi Elektrik Şirketi
OPEC:	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
UEA:	Uluslararası Enerji Ajansı
UES:	Birleşik Enerji Sistemleri

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Suudi Arabistan Doğal Gaz Üretimi.....	44
Tablo 2: Suudi Arabistan Doğal Gaz Tüketimi.....	44
Tablo 3: Suudi Arabistan'ın Ekonomik Göstergeler.....	47-48

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Suudi Arabistan'ın Siyasi Haritası	11
Harita 2: Suudi Arabistan'ın Fiziki Haritası	12
Harita 3: Suudi Arabistan'ın Jeopolitik Haritası.....	17

ÖZET

Enerji, geçmisten günümüze, yaşamımızın tüm alanlarında insanoğlunun hayatında önemli bir yeri bulunmaktadır. Eski zamanlarda enerji, insanların o günkü temel ihtiyaçlarını gidermede kullandığı bir kaynak iken, günümüzde ise, enerji ihtiyaç duyulan en önemli faktörlerden biridir. Bu çalışmada, dünyadaki büyük enerji güçlerinden olan Suudi Arabistan'ın dış politikası ve bu politikada enerjinin yeri araştırılacaktır. Aynı zamanda dünyadaki enerji kaynakları ve dağılımları, petrolün enerji olarak kullanımındaki ekonomik politigi ve rezervleri tartışılacaktır. Suudi Arabistan'ın dış politika doktrininde enerji faktörünün oynadığı temel rol çerçevesinde ileri sürülen enerji stratejisi doğrultusunda izlediği yol incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Suudi Arabistan, Enerji Faktörü, Enerji İlişkileri

Giriş

Enerji, dünya ülkeleri ekonomisi için önemli bir unsurdur. Dünya devletleri ve uluslararası kuruluşlar enerji kaynaklarını (petrol, doğal gaz, kömür, ...) elde etmek için birbirleriyle yarışmaktadır. Enerji, sanayileşmenin alt yapısı ve günlük hayatın vazgeçilmez bir unsurudur. Bu nedenle, enerji ihtiyacı ulusal ve uluslararası gündemde oldukça önemli bir yer tutar. Enerji kaynaklarının tükenebilir oluşu, dışa bağımlılığın varlığı ve çevresel etkiler sebebiyle; günümüzde ülkeler için güvenli, yeterli miktarda, ucuz ve temiz enerji üretmek, ekonomik ve sosyal hayatın temel problemleri arasında yerini almaktadır. Bu sorunlar ayrıca hem bugünkü kuşaklarla ve hem de gelecekteki kuşaklarla ilgilidir. Enerji, insanlık için temel ihtiyaçtır. Dünyada ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde, insan ihtiyaçlarının karşılanması ve gelişiminin sağlıklı olarak sürdürülmesinde de en önemli unsur enerjidir. Enerjiye duyulan bu ihtiyaca rağmen, enerjiyi meydana getiren yer altı ve yer üstü doğal kaynakların bilinçsizce ve verimsiz tüketilmesi sorununu da beraberinde getirmiştir¹.

1980'li yıllarda enerji alanında üretici ülkeler kendi piyasa güçlerini tüketici ülkelere devretmek zorunda kalmışlardır. Böylece uluslararası petrol ve enerji piyasası alıcı piyasası (buyers' market) haline gelmiştir. 1980'lerin ortalarına kadar Avrupa Birliği ülkelerinin alıştığı bu piyasada bol arz ve düşük enerji fiyatları hakim konumda bulunmaktaydı. Bu yıldan itibaren petrol piyasası alıcı piyasasından satıcı piyasasına (sellers' market) dönüş yapmıştır. 1970'lerdeki satıcı piyasasına kıyasla arz kesintisi ve talep artışı sonucu daha sıkı bir hal almıştır². 2002 yılında bu durum değişmeye başlamıştır. Arz kesintileri ve talep artışı sonucu artan petrol fiyatları AB ve ABD gibi tüketici ülkelerde ekonomik sorunlara neden olmuştur. Ancak, özellikle Suudi Arabistan'ın, artan petrol fiyatlarını kendi siyasi ve ekonomik çıkarları

---

¹ F.B.Yücel, Enerji Ekonomisi, Ankara, 1994 s.3-4.

² Femke Hoogeeven ve Wilbur Perlot, "The EU's Policies of Security of Energy Supply Towards the Middle East and Caspian Region: Major Power Politics?", **Perspectives on Global Development and Technology**, Cilt: 6, Sayı: 1-3, 2007

doğrultusunda kullanmaya başlamıştır³. Soğuk Savaş sonrası Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerini de içine alan Arap yarımadası ile Mezopotamya'daki stratejik enerji bölgesinin merkezi olan Basra Körfezini İsrail'in güvenliğini de sağlayacak şekilde ABD şekillendirmiştir. Öte yandan Suudi Arabistan sahip olduğu zengin enerji kaynaklarını ve boru hatları ağını dış politika aracı olarak kullanmak ve uluslararası sistemdeki yerini sağlamlaştırmak istemektedir. Suudi Arabistanın enerji kaynaklarını dış politika aracı gibi kullanarak izlediği aktif dış siyaset ve dünya petrol rezervlerinin büyük bir kısmına sahip olmasının verdiği avantajıda göz önünde bulundurursak tezde şu üç soruya cevap aranacaktır: i) Suudi Arabistan'ın dış politikasını etkileyen faktörler nelerdir? ii) Enerji sektörlerinin Suudi Arabistan dış politikasında etkisi nedir? iii) Suudi Arabistan'ın enerji politikasının oluşumu dış politikaya etkisi nedir? Bu doğrultuda adı geçen devletin enerji politikasına yönelik dış politikası ve her ikisi arasındaki ilişkiler enerji güvenliği bağlamında incelenecektir. Bu noktada çalışmamızın metodolojisinden ve içeriğinden bahsetmek gerekirse;

Bu çalışmada Suudi Arabistan'ın dış politikasının ağırlıklı olarak incelenmesi ve burada enerjinin rolünün bölgedeki gelişmeler çerçevesinde analizi amaçlanmıştır. Bu amaçtan hareketle Suudi Arabistan'ın Ortadoğu politikası enerji etkeni ışığında analiz edilmiş olup Ortadoğu politikasına olan etkileri Ortadoğu'daki gelişmeler çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Suudi Arabistan, birçok coğrafi dairenin stratejik kesim noktası olan Basra Körfezi'nin en önemli ülkelerinden biridir. Bu bölge aynı zamanda, Avrupa, Ortadoğu, Güneydoğu ve Batı Asya arasında uzanan hava, deniz ve kara yollarının merkezidir. Bu bağlamda, Suudi Arabistan, Hint okyanusunun uzantısı olmasından dolayı da coğrafi önem kazanıyor. Coğrafi öneminin dışında bu ülke dünya petrol rezervlerinin büyük bir kısmına sahiptir⁴. (266 milyar varil) Sonuç olarak hem

---

³ Mustafa Cem Ünal , “Rus dış politikasında enerjinin rolü ve AB enerji politikasına etkisi” Yüksek lisans tezi , Ankara,2011,s.2

⁴ BP Statistical Review of World Energy 2014

enerji açısından hem de bulunduğu coğrafi mevkisinden dolayı bu ülkenin dış politikası aynı zamanda dış politikasında enerji faktörü önemli konulardan biridir.

Çalışmada araştırma konu ve sorumuz çerçevesinde, ihtiyaç duyduğumuz kaynakları elde etmede yani verilerin toplanmasında ağırlıklı olarak, özellikle konuyla ilgili olarak yayınlanmış eserlerden, süreli yayınlardan, güncel analizlerden, raporlardan, tez çalışmalarından, uzman kişilerin görüşlerinden ve internet ortamından faydalanılmıştır. Kaynakların bir kısmı, özellikle yayınlanmış eserler başta olmak üzere çeşitli türde kaynaklara ulaşabilmemize olanak sağladığı için kütüphane ortamından temin edilmiştir. Konumuzun güncel bir nitelik taşıması, dinamik bir konuyu ele alması sebebiyle özellikle son dönem gelişmeler bağlamında konunun uzmanı kişilerin görüşlerine de başvurularak görüşme de yapılmıştır. Bunların dışında internet ortamı da literatür taraması aşamasında önemli bir yardımcı olduğundan, önemli ve akademik nitelikte bulduğumuz makale, analiz, haberler ve karar vericilerin açıklamalarından yararlanılmıştır. Ancak objektifliği sağlayabilmek adına, bu kaynakları da mümkün olduğunca çeşitlendirme yoluna gidilmiştir.

Araştırma sonucunda ortaya çıkan ana tema ve bulgular tespit edilmiş ve tanımlar ile kavramlar araştırmanın içerisinde alana uygun terimlerle açıklanmıştır.

Tezde 1932-2014 yılları arasında uygulanan Suudi Arabistan dış politikanın kuramsal çerçevesi, dış politikayı belirleyen öğeler ve kavramlar, AB ve Çin ile ilişkileri ve ABD'ye yönelik politikası incelenecektir. Konunun kapsamı dikkate alınarak tezde Suudi Arabistan'ın Orta Asya, Orta Doğu ülkeleri ile ilişkileri araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Avrupa'nın büyük devletlerinden olan İngiltere, Fransa ve Almanya ile ilişkileri ele alınmıştır. Tezin kaynağının toplanmasında başlıca olarak Türkiye, Azerbaycan'dan elde edilen kitap ve makalelerden yararlanılmıştır. Ayrıca bir kısmı arapça ve inglizceden tercüme edilmiştir.

Giriş, sonuç ve üç bölüm olarak belirlenen çalışmanın ilk bölümünde Suudi Arabistan'ın dış politikasını etkileyen faktörlerden bahs edilecektir. Bu faktörler beş ana başlık altında incelenecektir. Bu başlıkta coğrafi avantajlarını anlamak

bakımından jeopolitik aynı zamanda jeopolitik ve dış politikanın karşılaştırılması, daha sonra jeoekonomik ve jeokültürel açıdan dış politikanın değerlendirilmesi ve son olarakda ülkenin dış politikasında güvenlik biçiminde savunulacaktır.

İkinci bölümde Suudi Arabistan'ın enerji profili ve enerji politikasına değinilecektir. Burada Suudi Arabistan'ın enerji sektörünün tarihi iki bölüm şeklinde ülkenin bağımsızlığını kazandığı günden soğuk savaşın bitimine kadar ve soğuk savaş sonrası günümüz itibarile incelenecektir. Bunun dışında, ikinci bölümde Suudi Arabistan'ın enerji durumuna değinilecek ülkenin petrol, doğal gaz ve elektrik sektörü ayrı-ayrılıkda incelenecektir. Belirtmem gerekir ki, Soğuk Savaş sonrası Suudi Arabistan'ın dış politikası önemli ölçüde değişmiştir. Bu değişimin enerji sektörüne yansımaları araştıracığımız soğuk savaş sonrası Suudi Arabistan'ın enerji politikasında ikinci bölümde yer almaktadır. Diğer taraftan, Suudi Arabistan'ın ekonomisi %90-%95 gibi büyük bir oranda enerji sektörüne bağlıdır. Bu konuyu da ikinci bölümde araştıracak ülkenin enerji ekonomisinin sorunlarını ve bu duruma çare bulaabilecek alternatif ekonomi politikalarını inceleyeceğiz. Nihayet şu bölümde, Suudi Arabistanda kral Abdulla dönemi arap enerji stratejisinden bahs edilecektir.

Son bölümde ise Suudi Arabistanın dış politikasında enerji faktörünün rolü değerlendirilecektir. Bu çerçevede öncelikle Suudi Arabistan'ın dış politikasının oluşum sürecindeki daha sonra temel önceliklerinden bahs edilecektir. Bununla yanı sıra Suudi Arabistan dış politikasında enerji şirketlerinin etkisi ve ABD, Çin ile ilişkilerinde enerjinin rolüne de değinilecektir.

Konuyla ilgili tarihsel bir arka plan oluşturularak kapsamlı veri taraması yapılmış, dönemseller ve karşılaştırmalı olarak ele alınan veriler, gerektiği yerlerde örnek tablolarla, haritalarla ve şekillerle zenginleştirilmiş ve bu tabloların analizi güncel literatürle beslenerek yapılmıştır. Konunun geçmiş ve şimdiki zaman dilimini kapsamaları nedeniyle, literatür taraması ve arşiv tetkiki yapılarak sureli yayınlar, güncel basın ve haber ajanslarının takip edilmesine önem verilmiş ve büyük ölçüde Türkiye ve diğer ülkelerde yayınlanmış olan kitap, makale, gazetelerden yararlanılmış

ve Azerbaycan'da bulunan kütüphanelerdeki süreli yayınlar ve kitaplar da taranarak bilgi toplanmaya çalışılmıştır. Tez konusu güncel nitelikli olduğu için internet üzerinden literatur taraması geniş şekilde yürütülmüş ve bu sayede güncel istatistiklere ulaşmak mümkün olmuştur. Bu araştırma çerçevesinde türkçe, azerbaycanca, rusça ve ingilizce kaynaklardan da yararlanılarak tercüme yapılmıştır.

Tezimizde araştırma konusu ve soruları bağlamında, amaca uygun olarak elde edilen kaynaklardan sistematik bir şekilde çalışmamızda yararlanılmaya çalışılmış, ayrıca nedensellik ilişkisi bağlamında olayları analiz edebilmek amacıyla açıklayıcı türde nitel araştırma yöntemi kullanılmak suretiyle, bilimsel araştırma yönteminin gerektirdiği gibi bilimsellik ve etik davranışlardan uzaklaşmadan çalışma tamamlanmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM:

SUUDİ ARABİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Suudi Arabistan Dış Politikasının genel özelliklerini dört ana unsur çerçevesinde değerlendirebiliriz. Bunlar sırasıyla; 1) Dini unsurlar; 2) Arap Davalarına bağlılık; 3) Petrol ve Dış Ekonomik İlişkiler; 4) Bölgesel istikrar ve güvenlik⁵. Bilhassa bölgesel istikrar ve güvenlik boyutuna bakıldığında ABD ile olan ilişkiye ve bundan kaynaklı olarak İran ile ABD arasındaki gerilimde önemli rol oynamaktadır. Türkiye ile olan ilişkiler de gerek ikili ilişkiler, gerekse Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ve İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) gibi uluslararası örgütler çerçevesinde giderek önem kazanmaktadır. Suudi Arabistan'ın dış politikasını incelemeye başlamadan önce, siyasi ve coğrafi konumunu daha iyi anlayabilmek için jeopolitik konumunu incelemek gerekmektedir.

1.1 Jeopolitik

Jeopolitik kavramı ilk kez askeri kavramlar içinde kullanılmaya başlanmıştır. Sonrasında uluslararası ilişkiler alanında kullanılmaya ve uluslararası ilişkiler kapsamında jeopolitik analizler yapılmaya başlanmıştır. Jeopolitik, coğrafi alandaki etkileşimleri ve bunlardan kaynaklanan güç mücadelesini incelemektedir. Jeopolitik analizlerde tarihteki geçmiş eğilimler önemli göstergelerdir. Tarih ve jeopolitik arasında en temel farklılık, tarihin aksine jeopolitiğin açık bir şekilde ileriye görmeye adanmış bakmasıdır⁶. Jeopolitiğin alt birimleri ise jeostrateji, jeoekonomi ve

---

⁵ A.O.Dirigöz, "Suudi Arabistan Dış Politikası ve Bölge Ülkeleri İlişkileri", Mart, 2012, Cilt:4 Sayı:39 s:95

⁶ Khanna, P, Yeni Dünya Düzeni. İstanbul. Pegasus Yayınları, 2011.

jeokültürdür. Jeostrateji (İngilizce Geostrategic, Fransızca Geostrategie), Coğrafi etmenlerin ülkelerin askeri stratejileri üzerindeki etkilerinin incelenmesidir. Diğer bir ifadeyle jeostrateji, yer stratejisidir. (Jeokültür; yeryüzünde bulunan kültür çevrelerinin oluşturduğu kültür coğrafyalarının değerlendirmelerini, kültür unsurları ve kültür çevrelerinin ilişkilerini araştırır.) Jeopolitik ve alt birimlerinin tamamı, coğrafya tabanlıdır.

Suudi Arabistan Krallığı da jeopolitik açıdan büyük öneme sahiptir. Bu bakımdan Suudi Arabistan'ın jeopolitik yapısını araştırarak bu bağlamda da, ülkenin siyasi ve fiziki coğrafyası bağlamında değerlendirebiliriz. Coğrafya, devletlerin politikalarının belirlenmesinde önemini yitirmekle birlikte yine de en önemli belirleyiciler arasında bulunmaktadır. Her ne kadar teknolojinin gelişmesi ve buna paralel askeri anlamda meydana gelen değişimler klasik jeopolitikçilerin düşüncelerini zedelese de günümüzde coğrafya, enerji politikaları ve dünyada stratejik öneme sahip bölgelerin egemenliğine ulaşma noktasında önemini korumakta ve şekillenmektedir⁷.

I.Siyasi Coğrafya bağlamında Suudi Arabistan Arap Yarımadası'nda bulunan en büyük ülkedir. Suudi Arabistan, Arap Yarımadası'nın beşte dördünden fazla 2.250.000 kilometrekarelik bir alanı kaplar. Kuzeybatı'da Ürdün 744 km, kuzey ve kuzeydoğu'da Irak 814 km, doğuda Kuveyt'le 222 km, Katar'la 60km, Bahreyn'le 840 km ve Birleşik Arap Emirlikleri'yle 457km, güneydoğuda Umman'la 676km, güneyde Yemen 1458 km'dir. Ayrıca ülkenin kuzeydoğusunda Basra Körfezi ve batısında Kızıldeniz ile sınırtaşdır. Suudi Arabistan Körfez'in genişliği 55 kilometre 338 kilometre (210 mil) arasında değişir⁸. Elimizde böyle net rakamlar olmasına rağmen Suudi Arabistan ve komşu ülkelerin sınırları arasında çok büyük belirsizlikler vardır. Bunun nedeni ülkenin sınırları 20 yüzyılda genel hatlarıyla çizilmiştir. Suudi Arabistan Çin ve Hindistan'dan sonra Asya'nın üçüncü büyük ülke olmasının yanı sıra

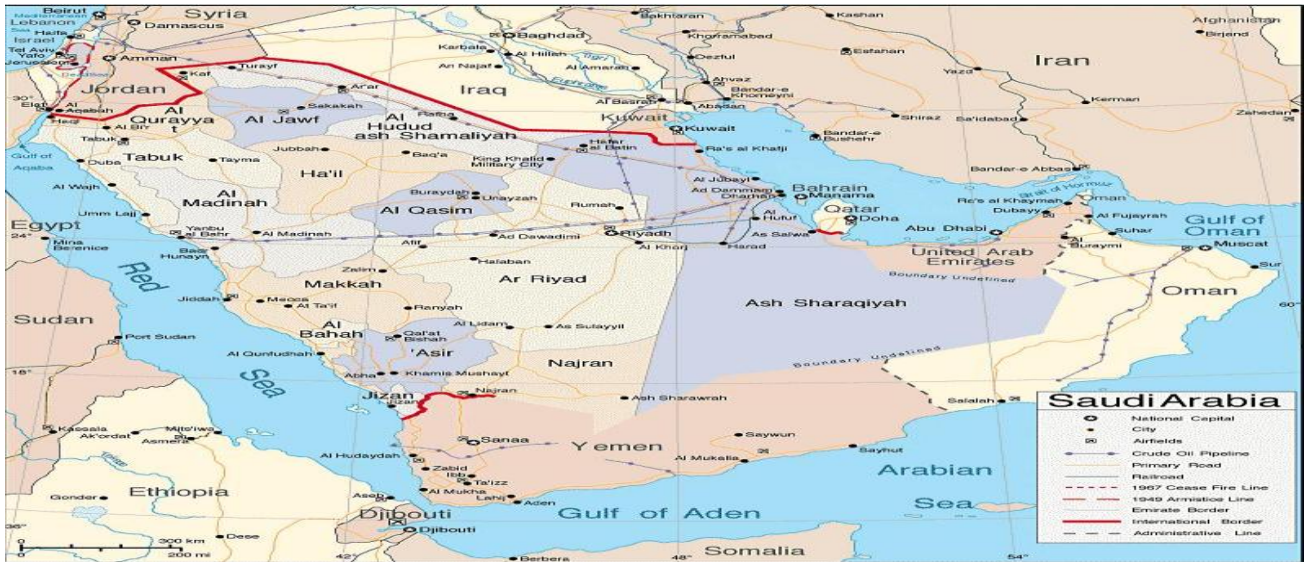
⁷ Tezkan, Yılmaz, Taşar, M.Murat, “**Dünden Bugüne Jeopolitik**”, Ankara, Ülke Kitapları, 2002, s.22.

⁸ -المدملكة ن شاة - Suudi Arabistan'ın Coğrafya Kılavuzu <http://www.momra.gov.sa/About/KSA.PDF> (07.11.14)

Afrika ve Avrasya'nı birbirine bağlayan köprüdür. Ülke arazisinin dört önemli hissedenden oluşmaktadır. Bu bölgeler: Batı dağlar, merkezi yayla, çöller, ve kıyıları olmak üzere ayrılmıştır. Arap Kalkanı denilen batı dağları, Kızıldeniz ile paralel ayrılmış iki dağ oluşturmaktadır. Kuzeyde, Hicaz Dağları yükselir ve bu bölge aralıklı kıyı ovaları ve dik vadilere veya kuru dere yataklarından ibarettir. Merkez yaylaları ise Hicaz ve Asir aralıkları doğusunda bulunmaktadır, Necd küçük çöller ve dağlar, çoğunlukla kayalık plato alanları, yüksekliği yaklaşık 1520 metre arasında değişir batıdan doğuya ise yüksek yaklaşık 610 metre değişmektedir. Riyadın Kuzeybatısında ise Cebel Şammar dağ grupları yerleşmektedir ve Suudi Arabistan'ın yaklaşık yarısını kaplayacak çöl bölgeleri bu bölgeden başlamaktadır. Kıyı bölgeleri batıda Kızıldeniz, doğuda Fars Körfezi, güneybatı Tihamah Ovası (16 kilometre 65 10-40 kadar bir genişliği olan alçak gelgit düz km) Kızıldeniz'e paralel çevrilmiştir. Nispeten üst yamaçlarında ve dağlara maksimum arazi kullanımını sağlamak için yoğun teras yapılmıştır. Doğuda Basra Körfezi boyunca uzanan düz ova 60 kilometre (37 mil) genişliğindedir. Kuzeyde Dibdibah çakıl düzleri ve güneyde El-Jafurah kumlu çölleri vardır. Sahil kendisi son derece düzensiz, birleştirerek arazi yüzeyi istikrarsız halde denizle kumlu ovalar, bataklıklar, ve tuz dairelerinden ibarettir.

Harita: 1 Suudi Arabistan'ın Siyasi Haritası

Kaynak: <http://www.the-saudi.net/saudi-arabia/saudi-map.htm>

II. Fiziki Coğrafya - Orta Doğu, kuzeyde Sibiry platformu ile güneyde Afrika ve özellikle de Arabistan platformu arasında bu platformların birbirine yaklaşması sonucu oluşan Alp sistemine ait kıvrım dağlarının yer aldığı bir sahadır. Sahadaki kıvrım dağları kuzeyde Anadolu ile İran'ın büyük bir kısmında kendini gösterirken bunun güneyinde hafif tepelikler ve yüksek Suriye platosu ile Arabistan yarımadasını oluşturan ve aynı zamanda batıdan doğuya doğru alçalan platolar yer alır. Jeolojik yapı özellikleri yönünden, Mısır ve Arabistan yarımadası, Afrika ile Hindistan'ın aynısı olup genelde eski Gondwana kıtasının bir parçası durumundadırlar. Bütün bunlar dikkate alındığında Orta Doğu, yaşlı ve genç dağların, alçak ve yüksek platoların, geniş ovalar ile çöllerin birbirinden farklı özelliklerde ve farklı yerlerde oluşlarıyla yerşekilleri yönünden tezat oluşturmaktadır. Orta Doğu da Suudi Arabistan'ın Arap yarımadasının büyük bir kısmını kaplamakla birlikte, güneyinde ve güneydoğusunda Yemen, Umman ve Birleşik Arap Emirliklerinin bulunması sebebiyle Hint okyanusu ve Umman Körfeziyle deniz sınırları bulunmamaktadır. Bunun yanında batıda Kızıldeniz ve doğuda Basra körfezinde uzun deniz kıyılarına sahiptir. Aşağıdaki haritadanda göre bileceğimiz gibi Suudi Arabistan Kuzeyinde Kuveyt Irak ve Ürdün ile karadan, batıda kızıldenizin ötesinden Eritre Sudan ve Mısır, doğuda Basra Körfezinin ötesinden İran'la komşudur.

Harita: 2 Suudi Arabistan'ın Fiziki Haritası

Kaynak: http://www.worldmapfinder.com/Map_Detail.php?MAP=61365&FN=Suudi_Arabia

İthalat ve ihracat için komşu ülkelerin topraklarını çok az kullanmakta olduğundan komşu ülkelere hiç bir bağımlılık söz konusu değildir. Petrolünü satmak, ihtiyacı olan malları ithal etmek ve lazım olan emeği dışardan temin etmek söz konusu olduğunda da komşuluk bağımlılık ilişkisi zayıftır. Suudi Arabistan'ın Mısır dışında hiçbir ülke ile askeri bakımdan bağımlılık ilişkisi zayıftır. Mal ve emek tedarikinde muazzam bir özgürlüğe sahip olan Suudi Arabistan, güvenliğinin sağlanması söz konusu olduğunda, aksine ciddi bir bağımlılık ilişkisine mahkum olmuş gözükmektedir. Çok büyük doğal kaynaklarını koruyabilecek askeri güce sahip olmayan bu ülkenin dünyanın en güçlü ülkesi olan ABD ile ekonomik ve askeri işbirliği devam ettikçe ülke bütünlüğünün, sosyal ve siyasi düzenin, ulaşılan ileri refah seviyesinin ve Suudi hanedanının ülkedeki hakimiyetinin güçlü bir şekilde devam edebileceği anlaşılmaktadır. 3 bin metreye varan yüksekliklere rağmen ülke arazisi genellikle

düzdür. Yükseklikler ulaşım engel değildir. Her mevsim sıcak ve kurak olduğundan akarsular ve göller mevcut değildir. Hurma dışında sulama yapmaksızın üretilebilecek başka meyve ve sebze yoktur.

Suudi Arabistan iklimi, toprağından dolayı genel olarak sıcak ise de, yüksek bölgelerde serindir. İklimin en müsait olduğu yerler Yemen'e yakın bölgelerle Necid Çölüdür. Dehna Çölü ve Tehame bölgelerinde şiddetli sıcaklar ve kuraklık mevcuttur. Tehame'de genellikle yağış olmaz ve ortalama sıcaklık 37°C civarındadır. Hiç yağmur almayan çöllerdeyse sıcaklık, gece 38°C, gündüz ise 43°C civârında seyredir. Hicaz ve güneyi mütedil bir havaya sahiptir. Kızıldeniz kıyılarındaki bazı mıntikalara yer altı suyunu besleyecek kadar yağmur düşmesine rağmen sahildeki Cidde ve sahile yakın mesafedeki Mekke ve Medine'ye bile istifade edilebilecek kadar yağmur düşmemektedir. Ülkeniz en fazla yağış alan kısımları bile yılda ancak 130 mm. kadar yağmur alabilmekte olup, bu seviye Türkiye'niz en az yağış alan Tuz Gölü çevresinin aldığı yağışın ancak yarısı kadardır. Yer altı suları ülkenin büyük bir kısmında içme ve kullanma ihtiyacını bile karşılamazken, yer altı suyunun beslenebileceği kadar yağmur alan bazı bölgelerde yer altı suyundan istifade ile ziraat yapılabiliyorsa da, üretim ülke ihtiyacını karşılamaktan uzaktır. Yağmur sularını barajlarda toplama gayreti başarıyla gerçekleştirilse bile ülkenin tarımsal bakımdan kendine yeterlilik yolunda önemli adımlar atması mümkün gözükmemektedir. Su kıtlığı sanayileşmeyi de zorlaştıran bir unsurdur.

1.2 Jeopolitik ve Dış Politika

Jeopolitik konum, “Bir bölgenin veya bir ülkenin yer siyasetine göre yani siyasi coğrafya haritasına göre, yerinin belirlenmesidir.” Jeopolitik konum belirlemede, jeopolitik kriterler dikkate alınır. Örneğin, büyük bir siyasi birliğe yakınlığı veya uzaklığı, içinde olması veya olmamasını belirlemek jeopolitik konum olarak nitelendirilir. Jeopolitik konum, siyasi temeller üzerine oturduğundan, sürekli değişken olan siyasetin özelliğine bağlı olarak değişkendir. Suudi Arabistan’ın jeopolitik konumu belirlenirken, dünyada güç odaklarını göz önünde bulundurmaya gerekir. Bugün için dünya coğrafyasında bulunan güç merkezleri, ABD, Rusya Federasyonu, AB, Çin ve Japonya’dır. Suudi Arabistan’ın coğrafi konumu, ona bir çok jeopolitik açılımlar yapma imkanı vermektedir.

Bir önceki bölümde zaten ülkenin siyasi ve fiziki coğrafi özelliklerinden bahsetmiştik. Kısaca sembolik olarak değerlendirecek olursak siyasi yapıda yerleştiği bölgeyi ve sınır ülkeleri fiziki yapıda ise coğrafyasından ve iklimine değinmemiz gerekmektedir. Arap Yarımadası’nın büyük bir kısmını kaplayan Suudi Arabistan kuzeyden Ürdün ve Irak, kuzeydoğudan Kuveyt, doğudan Basra Körfezi, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri, güneydoğudan Umman, güneyden Yemen, batıdan Kızıldeniz’le çevrilidir. Topraklarının % 1’i tarım alanı, % 39’u otlak, kalanı çöl ve kumsaldır⁹. Suudi Arabistan’a sıcak ve kurak bir iklim hakimdir. Suudi Arabistan’ın jeopolitik konumundan bahsettiğimiz zamansa bölgede olan Şii faktörünü göz ardı etmemiz mümkün değildir. Suudi Arabistan nüfusunun yaklaşık %10’unu oluşturan Şii’ler petrol rezervlerinin bulunduğu Hasa bölgesinde yaşamaktadır. Bu bölgede ki Şii’ler üzerinde Suud Krallığı’ndan çok İran asıllı olan ve şu an Irak’ta en büyük dini otorite konumunda olan Şii alim Ayetullah Sistani’nin etkisi vardır. Irak’ın kendisini

---

⁹ <http://www.bilgiyuvasi6.info/suudi-arabistana-komsu-olan-ulkeler-hangileridir.html#ixzz3YtH5JS9s> (Erişim tarihi: 7.11.14.)

Osmanlı'nın varisi olarak adlandırması ve Hasa ve Kuveyt üzerinde hak iddia etmesi Irak ve Suudi Arabistan arasındaki jeopolitik sorunlardır. Jeopolitik algılar hiç şüphesiz tarihten beslenerek gelişirler ya da bu algılar bir ülkenin siyasi emellerine araç olarak kullanılabilir. Irak'ın uyguladığı politika tam da bu noktada örnek olarak gösterilebilir. Irak bu sebeplerden ötürü Kuveyt'i işgal etmiş ve bölgede hakim olan güç ve petrol tedarikçisi ülkeler arasında büyük bir öneme sahip olmak istemiştir ancak uluslararası kamuoyu başta ABD olmak üzere buna müsaade etmemiştir. Suudi Arabistan'ın dış politikasında jeopolitiğin rolünü araştırdığımızda söyleye biliriz ki, jeopolitik dış politikaya yön vermesi tabii ki tek unsur olarak da görülmemelidir. Özellikle kültür ve sosyal zihniyet bu jeostratejik politikaların üretilmesi ve bu değerlerin devletler nezdinde kendi kimlik ve özleriyle çelişmemesi gereklidir. Bu saydığımız unsurlar içerisinde şüphesiz jeostratejik politikalara yön veren en temel unsur kültürdür. Kültür ekonomiye, politikaya, milli değerlere özlük itibarıyla yön verir ki, bu konuya da ileride değinilecektir.

Suudi Arabistan petrol zengini bir devlettir ve bu ayrıcalık onun jeopolitik yapısına da yansımıştır. Gerek siyasi güç gerekse ekonomik güç için birincil enerji kaynağı olan petrol adına gerçekleştirilen uluslararası mücadelenin teorik altyapısının jeopolitik teoriler ile oluşturulduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle jeopolitik teoriler, petrol için ortaya konulan uluslararası güç mücadelesinin bilimsel meşrulaştırıcısı işlevini görmüş ve petrol politiğın epistemolojik dayanak noktalarından olmuştur. Nitekim uluslararası ilişkiler disiplininde önemli bir yer sahibi olan jeopolitik teoriler, petrolün uluslararası güç mücadelesinin ana unsuru olduğu dönemde 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın ilk yarısında sistematikleştirilmişlerdir. Söz konusu jeopolitik teoriler her ne kadar petrol ve diğer enerji kaynaklarına bir atıfta bulunmasalar da, bu teorilerin önem atfettikleri noktaların petrolün jeopolitik haritasının ve petrole giden yolların izlerini taşıması oldukça anlamlıdır¹⁰.

---

¹⁰ B. Emekliler, N. Ergül, Petrolün Uluslararası ilişkilerde yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik, Bilge Strateji, Cilt 2, Sayı 3, Güz 2010.

Harita 3: Suudi Arabistan'ın Jeopolitik Haritası

Kaynak: <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-suudi-arabistan>

1.3 Suudi Arabistan'ın Jeoekonomisi

Jeoekonomi yeryüzünde bulunan ülkelerin ekonomilerini inceleyen ve coğrafyası ile ekonomik gücü arasında bağlantı kuran bir bilimdir¹¹. Jeoekonomi, teknolojinin, beşeri sermayenin ve doğal kaynakların bölgesel ve giderek küresel ölçekte siyasi yapılar tarafından en verimli ve etkin olarak nasıl bir araya getirileceğini araştırır. Bu anlamda hem ekonomik hem de siyasi bir disiplindir. Jeoekonomik değerlendirmelerde coğrafya, ekonomi, teknoloji ve politika ön plana çıkar. Günümüzde uluslararası ilişkilerde ekonomi önemli bir yere sahiptir. Edward Luttwak'a göre jeoekonomi, coğrafyanın ticari alana taşınmasıdır. Luttwak, devletler

¹¹ http://www.turkcebilgi.com/siyasi_co%C4%9Frafya (Erişim tarihi: 17.11.14)

arasındaki rekabetin jeoekonomi diye adlandırılan yeni bir biçime dönüştüğünü vurgulamaktadır¹².

Gelecekte ülkeler arası rekabetten çok bölgelerin ekonomik rekabeti ve çatışması söz konusu olmaktadır. AB,NAFTA, APEC, ASEAN ve MERCOSUR jeoekonomik nedenlerle kurulmuşlardır. Bu oluşumların bir amacı da karşılıklı bağımlılık yoluyla muhtemel çatışmaları önlemeye yöneliktir¹³. Jeoekonomik yaklaşım, küreselleşme sürecindeki ekonomik ve politik dünyada,ulus devletlerin değişen koşullar altında kendilerini yeniden tanımlamalarına ve yeni düzende kendilerine yer kapma savaşımına rehberlik etmektedir. Her nasıl ki ekonomik ilişkiler, serbest piyasa ekonomisinde en yüksek kar için mücadele eden bireyler (homo economicus) ve firmaların davranışlarının temelini oluşturmaktaysa, jeoekonomik ilişkiler de uluslararası alanda coğrafyasından bağımsız düşünülemeden devletlerin birbirlerine karşı olan davranı yapısını coğrafya-ekonomi-teknoloji ekseninde belirlemektedir¹⁴. Genel olarak jeoekonomi üç temel yaklaşımla ele alınmaktadır; ilk olarak belli bir bölge veya coğrafyadaki doğal kaynaklar ve bu kaynakların denetlenme ve kullanılma politikası; ikinci olarak, küresel ekonominin sıkı sıkıya sınırlar arasındaki finans, sermaye ve ticaret akışları ve bu hareketler arkasındaki politik nedenler olarak¹⁵. Genel jeoekonomi çerçevesi çizdikden sonra Ortadoğu özellikle Suudi Arabistan'dan bahs etmemiz gerekmektedir.

Ortadoğu bölgesi jeoekonomik bakımdan dünyanın önemli bölgelerinden biridir. Ortadoğu'yu farklı kılan en önemli özellikleri zengin yeraltı kaynakları ve tek Tanrı'ya inanan dinlerin doğduğu bir bölge olmasıdır. Ortadoğu çeşitli uygarlıkların ortaya çıktığı, değişik sosyo-kültürlerin kaynaştığı, Doğu ve Batı, Kuzey ve Güney, gelişmiş veya az gelişmiş halkların buluşmasından dolayı çatışmaların ve uyuşmazlıkların hiç eksik olmadığı bir bölgedir. Aynı zamanda Ortadoğu bölgesi

¹² <http://www.genbilim.com/fen-bilimleri/jeol> (Erişim tarihi: 17.11.14)

¹³ A. Sandıklı, Jeopolitik ve Türkiye Riskler ve Fıratlar, rapor no:27 İstanbul ,2011

¹⁴ Ş. İnan, Dünyada e Türkiye'de Jeoekonomi çalışmaları ve jeoekonomi öğretimi, Bilge Strateji, Cilt 2, Sayı 4, Bahar 2011.

¹⁵ Julien Mercille, "The Radical Geopolitics of US Foreign Policy: Geopolitical andGoeconomic Logics of Power", Political Geography, 27, 2008.,

Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının birleştiği, Boğazlar vasıtasıyla Karadeniz'i Akdeniz'e, Süveyş Kanalı ile de her iki denizi Hint Okyanusu'na bağlayan stratejik konumuyla bu önemini hiss ettirmektedir. Tarihsel süreç açısından bakıldığında Ortadoğu'nun bu jeoekonomik önemi ve yer altı zenginliklerini kendi halkından ziyade bölge dışı aktörlerin adeta ilgi odağı olmuştur¹⁶. Bununla beraber Suudi Arabistan'ın jeoekonomik özelliği incelendiğinde bir endüstriyel hammadde olarak petrol büyük ölçüde Ortadoğu ülkelerinin ekonomi-politik yapılarını şekillendiren bir stratejik unsur olarak karşımızda durmaktadır. Bölgede var olan doğal kaynaklar uluslararası politik rekabetin Ortadoğu ve özellikle Suudi Arabistan üzerinde yoğunlaşmasına sebebiyet vermiştir. Sanayi devrimiyle başlayan ve günümüzde gittikçe daha fazla ihtiyaç hissedilen enerji kaynaklarına erişim, petrolü stratejik bir araç, Ortadoğu'yu da bu stratejik aracın jeoekonomik havzası olarak stratejik bir rekabet alanı haline dönüştürmüştür. Dönem dönem Ortadoğu ülkeleri petrolün uluslararası ekonomi-politik sistemindeki bu stratejik rolünü dış politikanın önemli bir parametresine dönüştürmüş ve özellikle Batıya karşı bir stratejik koz olarak kullanmıştır. Nitekim, 1974'te uygulanan petrol ambargosu OPEC'in uluslararası siyasetteki ağırlığını arttırmış ve güçlü bir ekonomi-politik aktör olarak ortaya çıkmıştır. O güne kadar uluslararası rekabetin denkleminde edilgen bir unsur olarak duran Ortadoğu ülkeleri ambargodan sonra nisbi de olsa uluslararası güç denkleminde önemli bir unsur haline gelmiştir. Batı ülkeleri ise petrol ambargosu ile ekonomi-politik yapılarının doğal kaynaklara bağımlı kırılgan özelliğini farketmiş ve Ortadoğu'daki politik ve ekonomik gelişmelere daha fazla ağırlık vermesi gerektiğine olan inancı artmaya başlamıştı. Bu sebepten stratejik bir endüstri hammadde olan petrol, Ortadoğu ülkelerine bir yandan belirli bir siyasal ve ekonomik güç kazandırmış diğer yandan ise uluslararası rekabetin merkez çekim alanı haline getirmekle beraber bölgesel aktörlerin iç siyasetinde bir kırılganlık ortaya çıkartmıştır. Bu anlamda güçlü

---

¹⁶ Ortadoğu'daki Değişim'in Ekonomi Politikası, <http://www.bilgesam.org/Images/Haberler/HaberlerDiger/Ortadogudakigelismelerinekonomipolitigi.pdf> (Erişim tarihi: 17.11.14)

Batılı ülkelerin petrole olan bağımlılığı Ortadoğu ülkeleri açısından iç siyaset ile dış siyaset olgularını ayırıştırarak sınırları önemli ölçüde bulandırmış ve dış müdahalelerin iç siyaset üzerindeki geçişkenliğini arttırmıştır¹⁷.

Nitekim Suudi Arabistan'ın son dönemde jeoekonomik anlamda kazanmış olduğu dinamizm bölgesel aktörler tarafından dikkatle izleniyor. Suudi Arabistan getirmiş olduğu yeni anlayış neticesinde bölgede artan jeoekonomik etkinliğini hisseden Arap komşularla problem modelinin açmış olduğu fırsat alanlarına nüfuz etmek istiyor. Şunu da unutmamak gerekir ki, Soğuk Savaş sonrası dönemin en çetin rekabet alanı olan ekonomi politik alan bölgedeki aktörleri ulusal çıkarlarını bu yönde geliştirmesini zorunlu kılıyor. Cari uluslararası sistemin trendini yakalamak ise Suudi Arabistan'ın yapmış olduğu gibi karşılıklı güven zemini inşa edecek ortak platformlar geliştirmeyi ve bölge içi ekonomik entegrasyonu bu zemin üzerinden inşa etmeyi gerekli kılıyor¹⁸.

Özetle Suudi Arabistan çok hareketli olan bir bölgenin liderliğe iddali olan ülkesi olduğu için, daha öncede bahs ettiğimiz coğrafi konumundan ve sahip olduğu enerji kaynaklarından dolayı jeoekonomik açıdanda güçlü bir devlettir. Jeoekonomi ülkelerin coğrafyası ile ekonomik gücü arasında bağlantı kuran bir bilim dalı olduğu düşünülürse varılan sonuç doğaldır.

---

¹⁷ Yusuf, Yerkel, Ortadoğu'nun jeoekonomik bir karakteristiği olarak petrol ve Türkiye'nin "komşularla sıfır problem" modeli, Contemporary Turkish and Middle East Politics by

¹⁸ Nicolas M. Depetris Chauvin, The Rise of the Gulf: Saudi Arabia as a Global Player, http://www.kas.de/wf/doc/kas_19450-544-2-30.pdf?100428133502 (Erişim tarihi: 17.11.14)

1.4 Jeokültürel

Uluslararası İlişkilerde dış politikadan bahs ettiğimiz zaman devletlerin konumunu etkileyen unsurlardan biride jeokültürdür. Jeokültür etnik kökenin yanı sıra yaşanan coğrafyanın da etkisiyle şekillenen kültüre verilen isimdir. Jeokültün bir alt başlıklarına baktığımız zaman burada bir ülkenin dini ve etnik yapısı yer almaktadır. Özetle jeokültürden bahs edeceğimiz zaman bu bilgileri baz alarak genellikle Ortadoğu'nun spesifik olarak ise Suudi Arabistan'ın dini,etnik yapısı irdelenecektir. Ortadoğu'nun jeokültürel açıdan tanımlanması ve bu çerçevede bir yakın kara havzası olarak ele alınması bu bölgenin kültür tarihi ile doğrudan ilişkilidir. Bugün Ortadoğu olarak isimlendirilen bölge, tarihin başlangıç noktası sayılan yazının bulunmasından bu yana bir yandan insanoğlunun meydana getirdiği medeniyetlerin beşiği olmuş, diğer taraftan dünyanın diğer bölgelerinde gelişen medeniyetlerin yayılmasında kavşak noktası teşkil etmiştir¹⁹.

Ortadoğu nüfus yapısı bakımından son derece karmaşık ve çeşitliliğe sahip bir bölgedir. Bu çeşitlilik hem etnik bakımdan hem de kültürel ve dini bakımdandır. Ortadoğu'daki nüfus temelde üç ana etnik gruba ayrılır: Samiler, Hint-Avrupa grubuna mensup olanlar ve Turani grubu içerisinde yer alanlar. Ortadoğu'nun en geniş etnik grubunu oluşturan Samiler iki ana kola ayrılırlar. Bunlar Araplar ve İbranilerdir. Kaldeliler, Süryaniler, Akkadlar, Babilliler ve Asuriler de bu etnik grup içerisinde yer alırlar. Araplar hem Samiler içerisinde hem de tüm diğer gruplarda en büyük etnik grubu oluştururlar. Bölgedeki ülkelerin büyük bir kısmında Arap nüfusu çoğunluğu teşkil etmektedir. Arap olmayan sadece Türkiye, İran ve İsrail'dir. Arapların ekseriyeti dini bakımdan Müslüman olmakla beraber mezhebi açıdan standart değillerdir. Ağırlık Sünni mezheplerde olsa da Şii olanlar da önemli bir

---

¹⁹Davutoğlu Ahmet, Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, İstanbul, 2001

yekun oluştururlar. Samilerin ikinci kolunu temsil eden İbranilerin çoğu İsrail’de yaşamakta olup ekseriyeti buraya muhtelif tarihlerde bölge dışındaki ÷lkelerden gelmişlerdir. İsrail dışında bölgedeki diğer ÷lkelerde de azınlık halinde yaşayan İbranilere de rastlanmaktadır²⁰. Farklı etnik grupların kendi dillerini, kùltürlerini ve dinlerini korudukları ve bazı ÷lkelerde özel bir takım sorunlar olsa da genel olarak varlıklarını sürdürme konusunda büyük problemlerin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Etnik farklılık çoğu yerde kùltürel ve dini farklılığı da ifade etmektedir. Uluslararası bir geçiş ve aktarma bölgesi olan Ortadoğu’nun tarihsel süreçte karşılaştığı farklı kùltür ve medeniyetler, bölgede belirli izler bırakmışlardır. Özellikle geniş imparatorluklar etnik ve dini bakımdan çoğulculuğun yaşanmasını mümkün kılmıştır.

Suudi Arabistan çeşitli mezheplerden, bölge ve kabilelerden oluşan vatandaşlarıyla geniş bir kuşağı bünyesinde barındıran bir “Suudi Arabistan” devleti vardır. Buna göre Suudi Arabistan’ı oluşturan bölgelerin özellikleri aynı şekilde varlığını devam ettirmiştir. Ancak tek bir “Vehhabi” dini kalıbı içinde eritilerek kùltürel ve toplumsal örgü yeniden yapılandırılma noktasında bu taraftan birçok çabalar harcanmaktadır. Vehhabilik ve Necd bölgesi gibi siyasi birleşmede temel teşkili eden iki unsur yeni Suudi Arabistan devletini oluşturmuş, kendi rengini bu yapıya nakřetmiřtir²¹. Suudi Arabistan’daki mezhebi/dini harita, bölgesel siyasi haritayla da uyumludur. Bu bakımdan Suudi Arabistan toplumuna, azınlıkların toplam nüfusun üçte birini aşmadığı bir toplum olarak da bakabiliriz.

Suudi Arabistan’a (bölgesel anlamda) belirli bir mezhebi çoğunluk hakim değildir. Bu ÷lkede, yakın tarihe bakacak olursak Vehhabi-Selefi akımın kendi içinde yaşadığı kadar Sünni ve şiiiler arasında bir ikilem yaşanmış değildir. Bu çerçevede Suudi Arabistan’ı bir arada tutmak için çeşitli savaşlar yapılmıştır. Bir diğer açıdan Selefi-Vehhabilerin dışında kalan mezheplere karşı bir baskı söz konusudur. İstisnasız

---

²⁰ Bk. Saad Eddin İbrahim, “The Urbanization in The Arab World: The Need For an Urban Strategy”, Arab Society/ Social Science Perspectives, (Ed. N. S. Hopkins- S. E. İbrahim), Gairo, 1994, s.124.

²¹ Hamza-Al Hasan “ Suudi Arabistanın Mezhebi Haritası”, http://www.ydh.com.tr/HD1297_suudi-arabistanin-mezhebi-haritasi.html (Erişim tarihi :16.11.14)

(resmi mezhebin dışındaki) tüm mezhepler kendilerine dayatılan dini ve siyasi bir baskıyla karşı karşıyadır. Suudi Arabistan'daki Şiilerin yaşadığı coğrafya Doğu bölgesiyle sınırlı değildir. Bugün Şiiler, başkent dahil olmak üzere Suudi Arabistan'ın her bölgesinde bulunmaktadır. Nitekim 30 bin kadar Şii vatandaş iş yahut eğitim dolayısıyla başkentte yaşamaktadır²². Arap yarımadasının tarihi, kültürel ve dini çoğulculuk gerçeğini gün yüzüne çıkartmaktadır. Nitekim (el-Cebur, el-Hevalid ve doğu bölgesindeki diğer yerleşim birimlerine olduğu gibi) Şii bölgelerde Sünni devletler kurulmuş; Necd de dahil olmak üzere Sünni bölgelerde “el-Ehizeriyyin Devleti gibi) Şii devletleri kurulmuştur. Medine-yi Münevvere de buna dahildir. Öte yandan İbazilere ait “el-İmame devleti” Amman'da, Zeydiler ait “el-İmame devleti” Yemen'de kurulmuştur²³. Bunun daha da ötesinde Yahudi Arap azınlıklar Suudi Arabistan'ın güneyinde yaşamaktaydı. Nitekim bu Arap Yahudiler, Yahudi devleti kurulana dek bu bölgede yaşamaya devam ettiler. Dolayısıyla bu çoğulcu gerçeği anlamak, bunu gizleme ve ortadan kaldırma çabalarına son vermek gerekmektedir. Kimileri bunu sanki bir kusur olarak yahut çoğunlukların varlığını mezhebi bir başarısızlık olarak ve homojen mezhebi birleşme faaliyetinin başarısızlığı olarak değerlendirmektedir.

Çoğunlukların mezhebi boyutta oluşturduğu bu gerçekliği kabul etmek, bu durumun iç ilişkilerdeki yoğunluğuna rağmen devletin işine gelmemiştir; bu yapı hukuki boyuta açıkça yansımamıştır. Yönetim mekanizması, verilen hizmet ve gelir dağılımı açısından da bu durum geçerlidir. Çoğunlukların oluşturduğu gerçekliği görmezden gelmek, belirli bir dini uzlaşının etkinliğini ön plana çıkarmakta, başka akımların varlığına rağmen belirli bir mezhebe hizmet etmektedir. Zira dini çoğulcuğu itiraf etmek ve bu gerçeğe göre hareket etmek diğer mezheplerin dini ve düşünsel hakları meselesiyle ilişkilidir. Aynı zamanda bu kabullenme, devlet tarafından desteklenen mezhebin imtiyazlarının yeniden gözden geçirilmesini gerektirecektir.

---

²² Joseph Nevo, “Religion and National Identity in Saudi Arabia”, *Middle Eastern Studies*, Cilt 34, Sayı 3, Temmuz 1998, s. 47.

²³ Madawi Al-Rasheed, *A History of Saudi Arabia*, New York: Cambridge University Press, 2002, s. 35.

Bir diğerk ifadeyle yönetimin kuruluşu ve mekanizması yeni esaslara göre tekrar belirlenecektir. Ancak bu yönetimin başını çekenler şimdiye dek böyle bir şeyi kendi oluşumları için bir hedef olarak görmemektedir. Şu halde Suudi Arabistan'ın dışarıya yansıtmaya çalıştığı içerideki dini bütünlük imajı, arkasında dini çoğunlukların bulunduğu çeşitliliği gizleme çabalarından başka bir şey değildir. Nitekim Suudi Arabistan'ın çoğunluklara sahip toplumsal haritası böylesi bir rengi taşımakta, bu durum doğru şartlarda karşılıklı diyalogların oluşabilmesi için zemin sağlamaktadır. Ancak bu (çoğunlukların kabullenilmesi) takdirde toplumun bir kısmının diğerk bir kısmına kendisini dayatması ortadan kalkabilecektir. Devletin, halihazırda mezhebi çoğulculuğu itiraf etmesinin temellerini atmaya yönelik dini hoşgörü ortamını oluşturacak zemini reddetmesi, ihtilafların varlığını kabul etme ilkesi ve düşünce özgürlüğüne fırsat tanımaması radikal seçenekleri beslemektedir. Bu durum da dini olarak baskı altında yaşayanlar açısından, kendilerine devlet tarafından dayatılan zorluklardan kurtulma noktasında yoğun eğilimleri besleyebilir.

Son olarak bu bölümü Ahmet Davutoğlu'nun kelimelerile tamamlamak gerektiğini düşünüyorum: *“Ortadoğu'yu diğerk bölgelerden farklı kılan en temel özellik insanlığı etkileyen en köklü kültürel, dini ve düşünsel açılımların burada gerçekleşmiş olması ve bundan dolayı sahip olduğu tarihi derinliğin bölgeye başka yerlerde bulunmayan jeokültürel bir vasıf kazandırmasıdır”*²⁴.

---

²⁴ Davutoğlu Ahmet, Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, İstanbul, 2001, s. 327.

1.5 Güvenlik

Uluslararası İlişkilerde Güvenlik kavramının somut bir anlam kazanması, ulus-devlet süreci ile birlikte gerçekleşmiştir. En basit tanımı “tehlike bulunmaması hali, emin ve rahat olma durumu” olan güvenlik, Arnold Wolfers tarafından iki farklı bileşene ayrılmıştır. Wolfers’a göre güvenlik; objektif anlamda eldeki değerlere yönelik bir tehdidin olmaması, subjektif anlamda ise bu değerlere yönelik bir saldırı olacağı korkusu taşınmamasıdır²⁵. Bu tanımlardan hareketle güvenlik olgusunun temelinde yer alan kavramın “tehdit” olduğu kabul edilmiştir.

Bir devletin dış politikasını şekillendiren etkenler öncelikle ulusal güç öğeleridir²⁶. Dış politikanın sermayesi niteliğinde olan ulusal güç öğelerinin devletten devlete farklılık göstermesi dış politikanın şekillendirilmesinde önemli yer tutar. Bu doğrultuda Suudi Arabistan’ın bölgesel ve küresel düzeyde güvenlik endişelerine değinmemiz gerekmektedir. Genel olarak baktığımız zaman ilk sırada Suudi Arabistanda rejim güvenliği yer alır. Hatta ülkenin dış politikasının temel amaçları sırasında ilk rejim güvenliği ve El-Suud ailesinin iktidarını korumak yer alır. Suudi Arabistan’da silahlı kuvvetlerin komutası Suudi Ailesinin elindedir. Yeni kral Selman iktidara geldikten sonra savunma bakanlığı görevini olan Prens Muhammed bin Selman sürdürmektedir. Genelkurmay başkanı yetkisinde ise Hüseyin İbn Abdullah el-Gübayel vardır. Ordunun aktif personelsayısı 650,000 civarındır. Rezerve edilmiş personel sayısı ise 25,000’dir. Toplamda 670,000 civarı silahlı kuvvetler personeli bulunur. Ayrıca kendisine bağlı 6 silahlı birimi barındırır. Bunun yanında (hemen her silahlı kuvvette olan kara, hava ve deniz güçleri) farklı birimlerde vardır. Hava

---

²⁵ Wolfers, Arnold. *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1962.s.150

²⁶ Bu konuda bkz. Bruce Russett ve Harvey Starr, *World Politics: The Menu for Choice*, Fifth Edition, (New York: Freeman, 1996), s. 115-138.

Savunma Kuvvetleri, Ulusal Muhafızlar ve Suudi Acil Müdahale Kuvveti bu birimlerdir. Merkez karargahı, Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'dadır²⁷.

Bölgesel düzeyde güvenlik endişelerinden devam edecek olursan ikinci sırada İsrail faktörü vardır. Suudi Arabistan ABD ile olan yakınlığından dolayı İsrail'le olan ilişkilerini her zaman bir temkin politikası yürütmüştür. Bu konuları yanında, İran'ın nükleer silah üretim çabaları, Irak'ın geleceği, enerji kaynaklarının güvenli pazarlanması temel güvenlik endişelerini teşkil etmektedir. Özellikle bu devlet askeri açıdan zayıfsa dış politikada güvenlik algısı devletin varlığı için daha da önemli hale gelir. Modern bir petrol üretici ülke olmasına rağmen, Suudi Arabistan, askeri açıdan zayıftır. Belki de bu sebepten Suudi Arabistan, askeri açıdan zayıf devlet olduğu için bağımsızlığını ve özerkliğini bölgesel hegemon güçlerden korunmaya gayret etmiştir ve halen daha etmektedir. Bu nedenle Ortadoğu'ya ilişkin olarak, her zaman kendi güvenliğine tehdit oluşturacak çatışmalardan kaçmıştır ve olası tehditlere karşı müttefiklik ve işbirliği arayışı içerisinde olmuştur. Bu yaklaşımları da, dış politikasının temel ilkeleri olarak benimsemiştir. Örneğin, Suudi Arabistan, Haşimilerin, Arap Birliği kurma arayışlarına iki sebepten ötürü karşı çıkmıştır. Birincisi, Haşimileri dengeleme çabasıdır. İkincisi ise, Haşimilerin, Suudi rejiminin güvenliğini tehdit etmesidir²⁸. Suudi Arabistan, Ortadoğu jeopolitiğinde, Arap ulusu/Arap milliyetçiliğine dayalı politikaları/söylemleri kendi ulusal bağımsızlığı, güvenliği ve toprak bütünlüğü açısından tehdit olarak nitelendiriyordu. O nedenle Suudi Arabistan, bölge politikasının temeline İslam kavramını yerleştiriyordu. Bu bağlamda Arap olmayan, ama müslüman olan Türkiye gibi bölgesel devletlerle dostluk kurmaya gayret etmiştir. Ayrıca bu hedefini hayata geçirebilmek için 1965 yılında İslam İşbirliği Teşkilatı'nın kurulmasına ön ayak oldu. Diğer taraftan Suudi Arabistan, Müslüman Kardeşler gibi İslamcı gruplar ile bağlarını muhafaza etmiştir.

²⁷ http://www.hurriyet.com.tr/dunya/28864679.asp/Suudi_Arabistan_Silahli_Kuvvetleri (Erişim tarihi :16.11.14)

²⁸ Zekeriya Kurşun, "Tarihten Günümüze Suudi Arabistan", <http://www.ordaf.org.tr/tarihten-gunumuze-suudi-arabistan.aspx>. (Son Erişim: 30.11.14)

Suudi Arabistan, muhalif gruplarla ilişkilerini, diğere Arap yöntemlerine karşı baskı unsuru olarak kullanmış ve bu ülkelerin dış politikalarını etkilemeye çalışmıştır.

Daha sonraki bölümlerde Suudi Arabistan'ın dış politikası daha detaylı olarak incelenecektir. Ancak ondan önce bu bağlamda güvenlik algısının önemini belirtmek için dikkat çekmemiz gereken nokta Suudi Arabistan'ın bölgesel politikasıdır. Bölgesel düzlemde Suudi yönetim, Ortadoğu jeopolitiğinde güç dengesine dikkat etmektedir. Bu dengeyi bozacak her türlü girişime karşı politikalar izlemektedir. Bu nedenle bölgesel gelişmeleri mezhepsel düzlemde değerlendirmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

SUUDİ ARABİSTAN'IN ENERJİ PROFİLİ VE POLİTİKASININ GELİŞİMİ

Suudi Arabistan'ın dünyanın en büyük enerji güçlerinden biridir. Bu bölümde ülkenin enerji durumu yürüttüğü enerji politikası araştırılmıştır. Suudi Arabistan'ın enerjisi büyük ölçüde petrole dayanmaktadır. 2013 yılında dünyada en büyük petrol ihracatçısı olmuştur²⁹. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) 'in 2014 Yıllık İstatistik Bültenine göre 2013 yılında toplam gelirlerinin % 85'ini Suudi Arabistan oluşturmaktadır³⁰. Petrol dışında Suudi Arabistan'ın enerji profiline değinecek olursak, doğal gaz rafineri, petrokimya ve elektrik sektörlerini genişletiyor bunun yanı sıra petrol ve doğal gaz işlemlerinde devlet yetkisi yeniden onarılmıştır. Bu alanda Suudi Arabistan'ın Petrol ve Mineral Kaynaklar Bakanlığı Petrol ve Mineraller Yüksek Kurulu'nun gözetimi vardır. Suudi Arabistan'ın alternatif enerji kaynaklarını ve enerji politikasını irdedelemeyen önce devletin tarihini enerji ağırlıklı olarak incelenecektir.

2.1 Suudi Arabistanın Tarihi Gelişimi

Suud ailesinin Arap siyaseti ve dini ıslahat bakımından yepyeni bir görüşle ortaya çıkması, gerek Arabistan Yarımadası'nda ve gerekse dışarıda çok önemli bir hadisedir. Suudi devletinin kurulma aşamasına kadar olan tarihi aşamalar çok önemlidir. Suudi Arabistan devletinin ilk kurucusu ve hükümdarı Muhammed b. Suud'dur. Hz. Muhammed'in on sekizinci dedesi olan Nizar b. Ma'd b. Adnan ile

---

²⁹ Internal estimate from U.S. Energy Information Administration.

³⁰ http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/MOMR_November_2014.pdf
(Erişim tarihi: 20.11.15)

soyu birleşmekteydi³¹. Suud ailesinin Arabistan'da yükselişi, Suud hanedanının kurucusu Muhammed b. Suud ile Vehhabiliğin kurucusu Muhammed b. Abdülvehhab arasındaki ittifakın bir sonucudur. Bu ittifakın neticesinde Vehhabiler, ideolojilerini yaymak için maddi bir destek ve seküler bir korunma elde etmişler; Suud ailesi de nüfuzunu genişleterek kendilerini diğer ailelerin üzerine geçiren bir konum kazanmıştır³². İşte tarihçiler bölgedeki Birinci Suud devletinin kuruluşunu, Muhammed b. Abdülvehhab (Ö.1206/1791) ile Der'iyye Emiri Muhammed b. Suud b. Mükrim arasındaki 1157/1744 tarihili meşhur anlaşmaya kadar götürmektedirler³³. Bu antlaşma onlara Arap Yarımadası'ndaki hakimiyetlerini genişletme imkanı tanıyan mücadeleyi başlatmıştır³⁴. Muhammed b.Suud, Arap Yarımadası'nın siyasi bakımdan birleştirilmesi için ilk adımı bu şekilde atarak, İslam dininde bir reform hareketinin mümessili sayılan Şeyh Muhammed b.Abdülvehhab ile birleşmiş ve Vehhabiliği kabul ederek bu dini doktrinin manevi etkisi ile yarımada göçebelerini bir araya toplamıştır³⁵. Suudilere Orta Arabistan'da politik güç, dinamizm ve dini liderlik kazandıran güç Vehhabilik oldu. Aynı zamanda Vehhabilik, Osmanlı Halifeliğine karşı da ciddi bir karşı duruş anlamına geliyordu. Ancak kurulan ilk Suudi devleti 1233/1818 tarihinde yıkılmıştır. 1824 tarihinde ise Türk kuvvetleri Riyad'dan çıkarılmış ve İmam Türki b.Abdullah Al-i Suud, Riyad'ı ele geçirerek daha zayıf olan İkinci Suudi Devletini kurdularsa da bu devlet de Osmanlıların müttefiki El Reşid Devleti tarafından 1891 yılında ortadan kaldırıldı³⁶. Bugün hala devam etmekte olan üçüncü Suudi devletinin ilanı ise Abdülaziz b.Suud tarafından 1921-1926

---

³¹ Es-Seyyid Abdülhamid El Hatip, **El İmam El Adil Sahip El Celale El Melik Abdülaziz bin Abdurrahman El Faysal Ali Suud, Siretuhu, Butuletuhu, Sırrı Azemetitihî**, C.I, Riyad, s.48.

³² Adnan Bülent Baloğlu, "Bazı Müslüman Ülkelerin Yönetim Modeli:Suudi Arabistan Örneği Üzerine", **İslam ve Demokrasi, Kutlu Doğum Sempozyumu-1998**, Yayına Hazırlayan:Ömer Turan, TDV Yayınları, Ankara, 1998, s.237.

³³ Emin El-Reyhani, **Tarih-i Necd El-Hadis**, Beyrut, 1988, s.63.

³⁴ Muhammed El-Mani, **Tevhid El-Memleketi'l Arabiyyeti's-Suudiyye**, Tercüme: Abdullah EsSalih, Riyad, 1402/1982, s.30.

³⁵ Öngör, **Orta Doğu(Siyasi ve İktisadi Coğrafya)**,s.175.

³⁶ Stanford J. Shaw,Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, Çev. Mehmet Harmancı, C.II, E Yayınları , 1982, s.42.

arasında Hail, Mekke, Cidde ve Asiri ele geçirerek topraklarını genişletti ve 1926 da Hicaz kralı, 1932’de Suudi Arabistan kralı ilan edildi³⁷.

2.1.1 1932-1990 dönemi

1932 yılı Suudi Arabistan’ın kuruluş senesidir ve ülke kurulduğu ilk yıllarda ekonomik açıdan zor durumda kalmıştır. Dönemin kralı Abdülaziz Al Suud, askeri ve siyasi alanlarda ciddi başarılar elde etsede bunu ekonomide elde edememiştir. Yeni bağımsızlığını ilan eden ülkenin bir takım sorunları vardı ve bunlardan en önemlileri finansman yetersizliği, siyasi bölünmeler, güvenlik endişeleri, yönetim alanındaki belirsizlikler, ekonomik yapının zayıflığı idi³⁸. Ülkenin doğusunda petrol bulunması sebebinden 1938 yılı özellikle ekonomik açıdan Suudi Arabistan için bir dönüm noktasıdır. Sonrasında çıkan II Dünya Savaşı nedeniyle dünyanın politik düzeni ve sosyal yapısı derinden etkilenmiş ve bundan petrol ticaretinde nasibini almıştır. Lakin bu dönem uzun sürmemiş 1950’li yıllardan itibaren petrol alanı süratle gelişmiş ve ülkenin alt yapısını oluşturabilecek, halkın temel sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak seviyeye ulaşmıştır³⁹.

Suudi kralı her zaman için dış politikada Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmeye çalışmış, aynı zamanda ABD ve İngiltere’ye yönelik anlayış benimsemiştir. II Dünya savaşı sırasında Dahran bölgesi etrafında bir ABD üssü kurulmasına izin vermesiyle mevkinin açıkça belli eden adım atmış bulundu⁴⁰. Ülke 1945 yılında BM’e ve yeni kurulmuş Arap Ligne üye olmuştur⁴¹. Kronolojik açıdan devam edecek olursak 1948 İsrail devletinin kurulması ve sonrasında 1948-49 birinci Arap-İsrail savaşına değinmemiz gerekir ve Suudi Arabistan’ın o dönem politikasına

³⁷ ES-SELMAN, Muhammed b. Abdullah; **Tevhid El-Memleketi’l Arabiyyeti’sSuudiyye**, Cidde, 1996.,s 47.

³⁸ HAGIHARA Jun, **Saudi Arabia’s Domestic Energy Situation and Policy: Focusing on Its Power Sector**, Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies, 6 (March 2013), s.107

³⁹ <http://riyad.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121147> (Erişim Tarihi: 13.01.2015)

⁴⁰ Christopher M. Blanchard, **Saudi Arabia: Background and U.S. Relations** , Congressional Research Service, June 14, 2010 s.2

⁴¹ Fatma Taşdemir, **Birleşmiş Milletler, Milletler Cemiyeti Olmadan**, Ankara Strateji Enstitüsü, 25 ekim ,2013

gelicek olursak oldukca kısıtlı destek vermekle yetinmiştir. Suudi Arabistan 1950 yılında ARAMCO(Arab-American Oil Company) şirketiyle anlaşma imzalamış ve bununlada bu şirketin gelirlerinin %50'si devlet bütçesine aktarılmış sonuç olarak ülkenin petrol gelirleri kayda değer artış göstermiş ve Suudi Arabistan petrol hesabına zenginleşmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra Suudi Arabistan ile ABD arasında Karşılıklı Savunma Yardımı Anlaşması çerçevesinde ABD bu ülkeye silah yardımında bulunmuştur.

1953 yılı Suudi Arabistan için iktidar tartışmaları ve siyasi çatışmalarla dolu bir yıl oldu. Kral Abdülazizin 1953 yılında vefatı oğlu Prens Saudun tahta geçmesiyle sonuçlandı. Ancak kralın kardeşleri Faysal ve Talal arasındaki gerilim ülkenin siyasi yaşamını ciddi şekilde etkilemiştir⁴². İktidarı genellikle soğuk savaş dönemine denk gelen Kral Saud tarafsız politika izlemiş ancak 1955 yılında kurulan Bağdat Paktını muhalefet etmiştir . Yine 1955 yılında Endonezya'da geçirilen Bağlantısızlar Konferansında bakanlık seviyesinde temsil olunmuştur. Mısır'la 1955 yılında Karşılıklı Savunma Anlaşması imzalamış ve daha sonrasında çıkan Süveyş Krizi sırasında İngiltere ve Fransa ile diplomatik ilişkilerini askıya almıştır. Kral Saud 1957 yılında ABD'ye ziyaretde bulunmuş ve Dahran hava üssünün kullanımı beş yıl kadar daha uzatılmıştır. Fakat 1962 yılında son bulan anlaşma ABD'nin tüm isteğine rağmen 1990 yılına kadar yenilenmemiştir⁴³. Suudi Arabistan'ın öncüllüğü ile Bağdat'da 1960 yılında İran, Irak, Kuveyt ve Venezuela ile birlikte petrol alanında ortak politikalar geliştirmek, koordine etmek, fiyat istikrarını sağlamak amacıyla OPEC kurulmuştur.

Kral Saud'un ekonomi alanındaki başarısızlığı ve Cumhurbaşkanı Nasır yönetimindeki Mısır'ın Arap dünyası üzerinde artan etkisine karşı izlediği pasif dış politika 1964 yılında hanedan içerisinde alınan bir karar ve bunun ulema tarafından da

---

⁴² <http://www.yenisafak.com.tr/diger/suudi-arabistan-krali-abdullah-vefat-etti-2068542> (Erişim Tarihi: 13.01.2015)

⁴³ <http://arsiv.taraf.com.tr/haber-petrol-kardesligi-bitiyor-137637> (Erişim tarihi: 25.01.15)

desteklenmesiyle tahtan indirilmesine neden olmuş, yerine kardeşi Faysal geçirilmiştir⁴⁴.

Yeni Kral dönemi Suudi Arabistan açısından olumlu sonuçlar doğurmuş, ülke kısa süre zarfında ulaşım, eğitim ve sağlık alanlarında gelişmiş ülke standartlarına ulaşmıştır. Kral Faysal özellikle ekonomi alanında beş yıllık ekonomik programlar hazırlatmış ve bu ülkenin kalkınmasında önemli rol arz etmiştir. Kral Faysal iktidarı döneminde arap halkının haklarının savunucusu olmuş özellikle Filistin-İsrail sorununda filistin halkına ister maddi, ister askeri, isterse de politik yönden desteğini esirgememiştir. 1967 yılı Altı gün savaşlarından sonra Suudi Arabistan haziran ayından itibaren ABD ve İngiltere'ye petrol ihracını kesmiştir⁴⁵. Kral Faysal bu dönemde İsrail'e karşı pan-İslam hareketini desteklemiş, ABD'nin İsrail'e verdiği desteği kınayan açıklamalarda bulunmuştur. Bu durum 1971 yılında Körfez ülkeleri ve ABD'nin katılımıyla imzalanması planlanan petrol anlaşmasına engel teşkil etmiştir. 1973 yılında çıkan Arap-İsrail savaşına Suudi Arabistan askeri güç ve silahla katkıda bulunmuştur. Hemen sonrasında İsrail'i destekleyen ülkelere karşı petrol ambargosu uygulamasında bulunmuş ve bu 1973 petrol krizine yol açmıştır. 1973 yılında bu kriz sırasında petrol fiyatları bir anda dünya çapında dört kat artmıştır⁴⁶. Bu fiyat oynaması sebebiyle petrol gelirlerinde yeni bir artışı beraberinde getirmiş, bu da ekonomik kalkınmayı daha da hızlandırmıştır. Bir diğer gelişme de yine fiyat artışı sebebiyle ARAMCO'nun hisselerinin büyük bölümünün, Suudi Arabistan hükümetine geçmesi ile sonuçlanmıştır.

Kral Faysal 1975 yılında suikast sonucunda öldürülmüş sonrasında tahta kardeşi Halid geçmiştir. Lakin, bu dönemde Halid'in sağlık sorunları nedeniyle iktidarın asıl gücü Prens Fahd olmuştur. Kral 1976-dan başlayarak ARAMCO'nun tüm hisselerini satın almış ve nihayet 1980 yılında şirketin kontrolünü ele

⁴⁴ <http://riyad.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121147> (Erişim Tarihi: 25.01.15)

⁴⁵ Cansel Karasu, “ Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları”, Akademik Perspektif , 9 temmuz 2013, s.27

⁴⁶ Cenk Pala, “ Uluslararası Enerji Ajansı'nın” Kökenleri, Ekonomik Yaklaşım”, Cilt:4 , Sayı:9, 1993 s. 70

geçirmiştir⁴⁷. Bu dönemde elde edilen petrol gelirleri ise halkın refahından ziyade, silahlanmaya ve batıda bazı yatırımlara ayrıldığı için ülkede enflasyon, sosyal, ekonomik ve siyasi sorunlar artmıştır. Yetmişli yılların sonu Suudi Arabistan için pek de olumlu geçmemiştir. 1979'da İranda yaşanan İslam Devrimi ve Mekke'deki Kutsal Cami'nin 300 silahlı militan tarafından basılması eylemi Suudi hükümetinin iç ve dış tehditlere ne kadar hassas olduğunu ortaya çıkarmıştır⁴⁸. Suudi Arabistan 1981 yılında beş Körfez ülkesi ile birlikte ortak ekonomi ve savunma çıkarlarını birleştiren Körfez İşbirliği Konseyi'ni kurmuşlardır. Bu dönemde tekrar Suudi Arabistan ve ABD bölge istikrarına dayanan ortak çıkarlar sebebiyle yakınlaşmıştır.

Kral Kalid 1982 yılında hayatını kayb etmiş, zaten iktidarı elinde bulunduran Prens Fahd artık tahta geçmiştir. Ülke bu yönetim döneminde geleneksel İslami değerlere bağlılığını korumuş aynı zamanda hızlı kalkınmaya yönelik bir anlayış benimsemiştir. Belkide bunun sonucunda Kral Fahd 1986 yılında “İki Kutsal Cami'nin Koruyucusu” unvanını almıştır⁴⁹. Kral Fahd hem militan dini anlayışa hem de batı yanlısı düşünceye karşı siyasi imaj oluşturmaya çalışmıştır. Buna karşılık olarak Kral Fahd ister içeride isterse de dışarıda çeşitli güçlüklerle karşılaşmıştır. 1987 yılında İranlı Şii hacılarla Suudi polisi arasında çatışma çıkmış ve 400-den fazla Şii kişinin ölmesi ile sonuçlanmıştır. Bu olay İslam Devrimi'nden sonra yeteri kadar kötü olan Suudi Arabistan-İran ilişkileri daha da gerilmiştir. İki Petrol devinin ilişkileri ancak 1991'lardan itibaren düzelme eğilmi göstermeye başlamıştır⁵⁰. Günümüzde de İran'ın dış siyasetinde Suudi Arabistan faktörü ciddi yer tutmaktadır. Bu ülke ile ilişkilerde sorunlar az değildir. Her iki ülke birbirine karşı siyasi, jeopolitik ve ekonomik adımlar atıyor. Riyad'ın Katar'ı bölgede sıkıştırması, onu

---

⁴⁷ Emrah Utku, “ Suudi Arabistan'da Arap baharını engelleyen dinamikler ve Suudi Arabistan'ın Geleceği”, Muş Üniversitesi, doktora tezi 2014, s.5

⁴⁸ Dr. Ünal GÜNDOĞAN, “1979 İran İslam Devrimi'nin Ortadoğu Dengelerine Etkisi”, oOrtadoğuAnaliz Haziran 2011 - Cilt: 3 - Sayı: 3

⁴⁹ “Saudi Arabia History of civiliation ”, <http://www.saudiembassy.net/about/country-information/history/> (Erişim Tarihi: 10.02.15)

⁵⁰ Dr. Ünal GÜNDOĞAN, A.g..m s.25

Tahran'la yakınlaşmaya sevk ediyor. Bu sürecin özellikle halihazırda ne kadar süreceğini söylemek müşküldür.

2.1.2 1990-2014 dönemi

1990 yılında artık soğuk savaş sona ermiş, Uluslararası İlişkilerde yeni dünya düzeni hakim olmuştur. Soğuk Savaş'tan sonraki yıllarda Batı'da İslam'a ve Müslümanlara yönelik karalama kampanyaları ve saldırıların artmasıyla birlikte Suudi yönetimi Batı'yla sorunsuz ilişkiler kuramaz duruma gelmiştir. Devletin varlığını ve Suud ailesinin meşruiyetini İslami temellere dayandıran Riyad, anti-İslam ve anti-Müslüman Batı ile İslami duyguları güçlü halk arasında kalmış bulunmaktadır. Batı'da İslam'ı ve Müslümanları dışlayıcı gelişmeler arttıkça Suudi yetkililerin denge sağlama şansı da giderek azalmıştır. İki taraf arasındaki algılamalar ciddi bir biçimde değiştiğinden dolayı barış içinde bir arada yaşama anlayışı zedelenmiştir⁵¹. Tabi bu yıl sadece soğuk savaşın bitmesi ile değil Ortadoğu bölgesinde de bir takım olaylarla iz bırakmıştır. Bunlardan en önemlilerinden biri belkide birincisi Irak'ın Küveyti işgal etmesidir. Bu olayın Suudi Arabistan üzerinde ister askeri, isterse de siyasi ve ekonomik düzeyde etkisi olmuştur. Özellikle dini kesimlerin itirazına rağmen hükümet, ABD askerlerinin ülke arazisinde yerleşimine onay vermiştir. “Kutsal topraklarda müslüman olmayan askerlerin varlığı” şeklinde algılanan ABD askeri gücü hükümet ve muhafazakarlar arasında gerginliğe sebep olmuştur⁵². Savaş sonrasında ise Suudi Arabistan, Irakın ve Küveytin üretim dışı kalması sebebiyle dünya petrol pazarında oluşan açığı kapatmak maksadıyla petrol üretimini ciddi biçimde artırmıştır. Ancak, bu dönemde 1983 yılından kalan bütçe açığının etkisi, petrol fiyatlarında başlayan düşüş, hükümetin sosyal harcamaları ve son olarakta

⁵¹ Doç. Dr. Muhittin Ataman, **Suudi Arabistan Dış Politikasında Yeniden Yapılanma Çabası: Kral ABDULLAH Dönemi**, Ortadoğu Analiz Temmuz-Ağustos'09 Cilt 1 - Sayı 7-8 s.65.

⁵² Selim Sezer, **Ortadoğu ağırlıklı siyaset ve tarih yazılar**, 29 mart 2015 s.12.

ABD'nin Körfez savaşı boyunca Suudi Arabistan'ı korumak amacıyla yaptığı askeri harcamalar karşılığında talep ettiği 50 milyar dolar ülkenin savunma giderlerini kısmasına ve uluslararası bankalardan borç almaya başlamasına neden olmuştur⁵³. Bu kadar ekonomik sorunu olmasına rağmen Suudi Arabistan 1994 yılı boyunca başta İran olmakla diğer OPEC üyelerinin petrol üretimini kısırarak fiyatların yükseltilmesi taleplerine karşı durmuştur. Bu politikasını 90'lı yılların sonuna kadar sürdürmeyi başarsada 1999'un mart ayında baskılara dayanamayarak üretimin bir yıl boyunca azalmasını onaylamış ve kendide üretimini %7 oranında düşürmüştür⁵⁴.

1995 yılında Suudi Arabistan Yemen hükümeti ile arasında olan arazi sorununu çözüme kavuşturmuş 2000'de varılan anlaşmayla Suudi Arabistan Yemen sınırı kesinlik kazanmıştır. 1998 yılında ise Suudi Arabistan BAE ile arasındaki sorunlu araziden petrol üretmeye başlamasına yeni bir anlaşmazlığın fitilini ateşlemiştir.

1995 yılında Kral Fahd felç geçirdiği için tahtını kardeşi Kral Abdullaha devr etmiştir⁵⁵. Kral Fahd, uluslararası alanda faaliyet gösteren İslami kuruluşların en büyük destekleyicilerinden biri olmuş, ülke içinde özellikle, hac ve umre amacıyla bu ülkeye gelen ve sayıları her yıl giderek artan milyonlarca ziyaretçinin akın ettiği Mekke ve Medine'deki kutsal alanların düzenlenmesi, ve bu bölgelerde havaalanı ve limanların genişletilmesi projelerini hayata geçirmiştir. Ama bu saltanat devri kısa sürmüş ve Suudi Arabistan devleti yeniden terörle anılmışdır. Daha sonrasında Suudi Arabistan hükümeti terör eylemlerine sahne olmuş ve ülkelede ciddi terörle mücadele kapsamında hareket başlamıştır. Bu terör saldırılarına örnek olarak 2003 yılında Riyad'da yabancıların ağırlıklı olarak yaşadığı bölgeye atılan bomba sonucu 26 kişi hayatını kayb etmiştir. Özellikle 2001 yılı ABD olaylarından sonra bu hareket daha da genişlemiştir. Yüzlerle insanın ölümünden terör olayları 2004 yılında büyük ölçüde azalmıştır. 11 Eylül saldırıları ABD ve Suudi Arabistan ilişkilerini kötü etkileyen

---

⁵³ Selim Sezer, A.g.m s.22

⁵⁴ "Saudi Arabia History of civiliation ", <http://www.saudiembassy.net/about/country-information/history/> (Erişim Tarihi: 10.02.15)

⁵⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/index/ArsivNews.aspx?id=339048> (Erişim Tarihi: 10.02.15)

olaylardandır. Bunun en önemli sebeplerinden biri de saldırıda bulunan 19 teröristin 15'i nin Suudi vatandaşı olmasıdır. ABD 2001 yılında Afganistan'a 2003 yılında Irak'a girmesiyle Suudi topraklarında ABD üslerinin kullanımına kısıtlamalar getirmiş ve 2003 yılının sonlarına doğru ABD askeri birlikleri bu ülkeyi tamamen terk etmişler⁵⁶.

2003 yılından bugüne petrol fiyatlarındaki hızlı artış trendine de bağlı olarak Suudi Arabistan ekonomisinin parlayan yıldızı olmuştur. Petrol üretiminden sonra Suudi Arabistan'ın ikinci en büyük sektörünü inşaat sektörü oluşturmaktadır. Yüksek seyreden petrol fiyatlarından elde edilen gelir, düşük faizler, hızlı artan nüfusun etkisiyle, Suudi Arabistan'daki inşaat sektörü, 2006 yılında %7,6, 2007 yılında %9,9, 2008 yılında %4,7 oranında büyümüş, küresel ekonomik krizin etkisi ile 2009 yılında ise büyüme hızını yavaşlatarak %2,8 oranında büyüme gerçekleştirmiştir. Özellikle, 2008 yılının ortalarında hızlı bir büyüme sürecine giren sektör özellikle %80 paya ulaşan özel sektör harcamaları ile hız kazanmıştır. Ancak, 2009 yılında ortaya çıkan kriz ortamı özel sektörü olumsuz etkilemiş ve bu nedenle Suudi hükümeti inşaat yatırımlarına hız vermeye başlamış ve sektörün büyüme trendini sürdürmesini sağlamıştır. Böylece sektör 2010 yılında reel olarak %3,7 oranında büyüme kaydetmiştir. Son dönemde inşaat sektöründe gözlenen büyümenin itici gücünü önemli ölçüde, Suudi Arabistan Hükümetince başlatılan geniş ölçekli altyapı projeleri oluşturmaktadır⁵⁷. 2010-2014 dönemini kapsayan 9. kalkınma planı bir önceki plana göre harcamaları %67 artırarak yaklaşık 385 milyar ABD doları harcamayı öngörmektedir. Bu kapsamda plan dahilindeki fonlar, insan kaynaklarını geliştirme, eğitim, konut ve ulaşım altyapısına harcanması planlanmaktadır⁵⁸.

2020 yılına kadarki uzun vadede, petrokimya, doğalgaz, elektrik, su arıtımı, telekomünikasyon gibi önemli sektörlerde Suudi Arabistan tarafından hayata

---

⁵⁶ Faruk Arslan, Matrixin 11 Eylül kurgusu, [https://www.academia.edu/7208824/1. BASKI MATR%C4%B0X_%C4%B0N_11_EYL%C3%9CL_KURGUSU_2._BASKI_NET_KIRILMA](https://www.academia.edu/7208824/1._BASKI_MATR%C4%B0X_%C4%B0N_11_EYL%C3%9CL_KURGUSU_2._BASKI_NET_KIRILMA) (Erişim Tarihi: 10.02.15)

⁵⁷ <http://www.economy.gov.tr/portal.pdf> (Erişim Tarihi: 10.02.15)

⁵⁸ [file:///C:/Users/User/Downloads/Suudi_Arabistan_ulke_raporu_2014%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Suudi_Arabistan_ulke_raporu_2014%20(3).pdf) (Erişim Tarihi: 10.02.15)

geçirilmesi öngörülen yatırım projelerinin toplam maliyetinin 613 milyar ABD doları (2,3 trilyon SA Riyali) olacağı tahmin edilmektedir. Söz konusu yatırım projeleri çerçevesinde; 140 milyar ABD doları altyapı, 92 milyar ABD dolarının petrokimya, 88,9 milyar ABD dolarının elektrik ve su, 60 milyar doların telekomünikasyon, 53,3 milyar ABD dolarının turizm, 50 milyar ABD dolarının doğalgaz, 28,3 milyar doların tarım, 10,7 milyar ABD dolarının bilgi teknolojileri ve 10 milyar ABD dolarının eğitim ile ilgili projelere tahsis edileceği belirtilmektedir. Suudi Aramco 2014'e kadar olan beş senelik planında 129 milyar ABD doları harcama yapmayı planlamaktadır. Suudi Arabistan'ın konut harici inşaat sektörünün 2010-20 döneminde ortalama %4.5 büyüyeceği tahmin edilmektedir. Gelecek on senede altı yeni şehir kurulacaktır. Bu şehirlerin Suudi Arabistan'ın ekonomisini çeşitlendirmesine yardımcı olması ve uzun dönemli ekonomik sorunların üstesinden gelmek için gerekli istihdam imkanlarını yaratması beklenilmektedir⁵⁹.

İlerleyen bölümlerde Suudi Arabistanın sahip olduğu enerji kaynaklarına ve bu kaynakların onu idare edebileceği sürece en önemlisi ise yürütmekte olduğu alternatif politikalarına değineceğiz.

2.2 Suudi Arabista'nın Enerji Durumu

Günümüz itibariyle enerji devletlerin öncelikli ihtiyaçları arasında yer almaktadır ve dünyanın enerjiye olan bağımlılığı daha yoğun bir biçimde artmaktadır. Enerji kaynaklarının dağılımı konusunda da dünyada bir zıtlık söz konusudur. Kanıtlanmış rezervlerin dağılımına baktığımız zaman bunların bir takım bölgelerde toplandığını görmekteyiz. Genellikle Ortadoğu, Hazar bölgesi ve Sibiryada yoğun

---

⁵⁹https://www.academia.edu/10387172/Enerjide_on_y%C4%B1ll%C4%B1k_y%C3%BCksek_fiyat_d%C3%B6neminin_kazananlar%C4%B1_ve_T%C3%Suudi_Arabistan (Erişim Tarihi: 10.02.15)

yeraltı kaynakları bulunmaktadır⁶⁰. Bu bölgeler dünya ekonomisi için çok büyük değer taşımaktadır. Bu bölgelerdeki petrol ve doğalgazın dünyadaki pazarlarına güvenli bir şekilde taşınması, günümüzde en önemli konulardan biridir.

Ortadoğu coğrafyasının ister jeopolitik isterse de enerji rezervleri açısından önemli ülkesi olan Suudi Arabistan ham petrol bakımından dünyanın en zengin ülkeleri sırasında yer almaktadır. Araştırmamızda Suudi Arabistan'ın sadece petrol kaynaklarında değil aynı zamanda doğal gaz rezervlerine, elektrik enerjisine daha sonrasında ise alternatif enerji politikalarını irdelyeceğiz.

2.2.1 .Petrol Sektörü

Ortadoğu coğrafyası 19. yüzyılda uluslararası arenada sahip olduğu petrol ve doğalgaz yatakları ile dikkat çekmeye başlamıştır. Ortadoğu ülkeleri arasında Suudi Arabistan ve Irak petrol rezervleri bakımından özel bir öneme sahiptir. Suudi Arabistan ise dünya petrol kaynaklarının yaklaşık olarak % 26'sına sahip olduğu için yalnızca Ortadoğu'nun değil dünyanın ham petrol rezerv açısından en zengin ülkesi durumundadır⁶¹. Dünyadaki en büyük petrol rezervi Suudi Arabistan'ın Gavar bölgesinde bulunuyor. Gavar'da bulunan mevcut rezervin 75 milyon barel olduğu tahmin ediliyor⁶². Ürettiği petrolün sadece 1/6 ni kullandığı tespit edilmiştir⁶³. Suudi Arabistan'ın petrol sektörü ülkenin gayrisafi yurt içi hasılasının yüzde 45'ini oluşturuyor. Petrol ihracatı Suudi hükümetinin gelirinin yüzde 85'ini teşkil ediyor. Uluslararası Para Fonu (IMF) ise Krallık'ın bütçesini dengelemek için ihtiyaç duyduğu yıllık ortalama petrol fiyatının varil başına 83.60 dolar olduğunu belirtiyor⁶⁴.

---

⁶⁰ Elmas Beşir “Ortadoğu'daki Enerji kaynaklarının önemi ve Türkiye üzerinden taşınması ile Türkiye'nin kazandığı jeopolitik konum”, yüksek lisans tezi, Ankara 2012, s. 68

⁶¹ Hayati Doğanay, Selçuk Hayli “Suudi Arabistanın Başlıca Coğrafi Özellikleri ve Petrol Yatakları” s.8 http://perweb.firat.edu.tr/personel/yayinlar/fua_299/299_19111.pdf (Erişim Tarihi: 14.01.2015)

⁶² <http://finans.mynet.com/haber/detay/haber-analiz/suudi-arabistan-hakkinda-bilinmeyenler/98421/4#haber-baslik> (Erişim Tarihi: 14.01.2015)

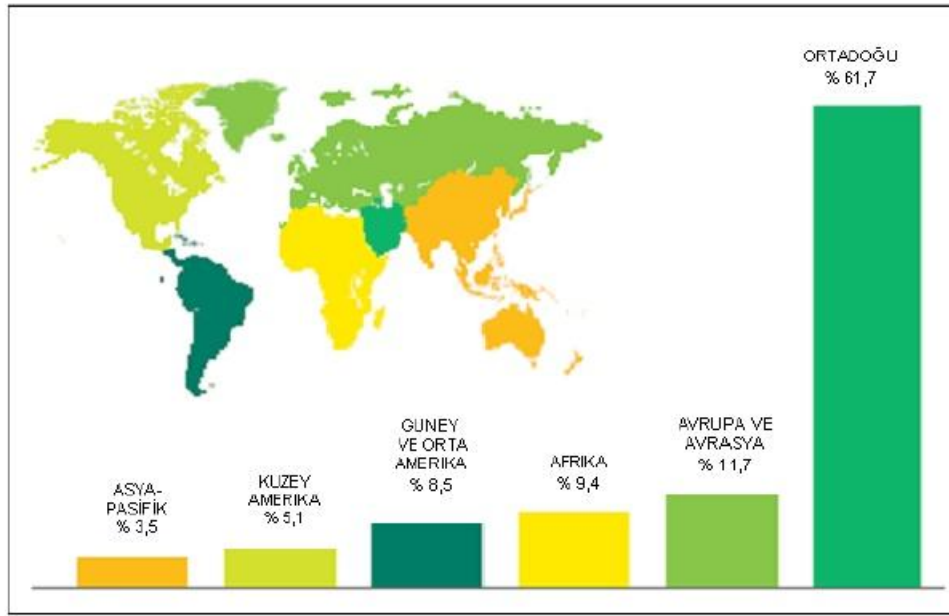
⁶³ Çağdaş Acar, Mahmut Parlaktuna, “Petrol ve Doğalgaz” Ankara 2009, s.39

⁶⁴ <http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1651975-suudi-arabistanin-tehlikeli-petrol-oyunu> (Erişim Tarihi: 14.01.2015)

Ülkenin petrol alanının da bir diğer önemli başarısı düşük maliyetli ham petrol çıkarma özelliğidir. Washington'daki Center for Strategic and International Studies'den (CSIS) kıdemli akademisyen Edward Chow Suudi Arabistan'ın 'istediğinde piyasaya daha fazla petrol sağlama ve de aksi halde petrolü çekme gücüne sahip tek ülke olduğunu söylüyor⁶⁵.

Başlıca Enerji kaynakları olan petrol ve doğal gazın %60'dan fazlasının Ortadoğu bölgesinde yer aldığı bilimsel açıdan da ispatlanmış durumdadır. Ancak burada üretim ve tüketim açısından farklı bir ironik durum söz konusudur. Ortadoğu ülkeleri petrol rezervlerine rağmen tüketiminde sadece %30'luk paya sahipken %5'lik rezerve sahip Kuzey Amerika kıtasında ülkeler tüketimde %17'lik orana sahiptir. Diğer taraftan hiç petrolü bulunmayan Japonya dünyada üretilen petrolün neredeyse %10'unu kullanmaktadır. Petrol gelişmemiş olan üçüncü dünya ülkelerinde bulunmasına rağmen onu geliştirmiş olan AB ve Uzak Doğu ülkeleri ile ABD gibi ülkeleri tüketmektedir⁶⁶.

Şekil 1. Dünya Doğal Gaz Rezervleri

Kaynak: http://www.tpao.gov.tr/v1.4/condocs/2013/2014_yili_rapor.pdf

⁶⁵ Edward C. Chow , “EMERGING THREAT OF RESOURCE WARS”, July 25, 2013 s.4

⁶⁶ Çağdaş Acar, Mahmut Parlaktuna A.g.e s.42

Rezervler konusunda bir diğ er tartışılan konu kanıtlanmış kaynakların ömrü olmuştur. Yapılan bir tesp ite göre ister sanayide ister ulaşım sektöründe ham petrol tüketimi bugün ki hız ı ile sabit olarak gider ise yaklaşık olarak 40 yıl sonra biteceğ i tahmin edilmektedir⁶⁷. En az petrol kadar önemli olan bir diğ er enerji kaynağ ı ise doğ al gazdır.

2.2.2 Doğ al Gaz Sektör ü

Dünyada doğ algaz enerji kaynakları rezervleri yapısal bilimsel çalışmalar neticesinde yaklaşık olarak 180 trilyon metre küp kanıtlamış olarak tespit edilmiştir. Bu rezervin %40' ı Ortadoğ u coğ rafyasında, %36's ı ise Avrupa ve Asya ülkelerine bulunmaktadır. Bu ülkeleri sırası ile %9 ile Kuzey Amerika, %8.3 ile Pasifik, %8 ile Afrika ülkeleri izlemektedir.⁶⁸ Rusya Federasyonu ise dünyadaki en büyük doğ algaz potansiyeline sahip ülkedir⁶⁹. 2012 yılı başında 3,291 trilyon m³ olarak gerçekleş en küresel doğ al gaz üretimi, 2013 yılında % 1,9 artmış ve 3,364 trilyon m³ olarak gerçekleşmiştir. Doğ al gaz üretimindeki bu artış, büyük ölçüde Suudi Arabistan ABD, Katar, Norveç ve İ ran'dan kaynaklanmıştır.

Suudi Arabistan tespit edilmiş doğ al gaz rezervleri 2013 yılında 2012 yılı verilerine göre % 4,6 oranında artış göstererek 7,92 trilyon metreküp olarak gerçekleşmiştir. Suudi Arabistan 2009 yılı doğ al gaz rezervi ile ülke sıralamasında Rusya, İ ran, Katar ve Türkmenistanın ardından beşinci sırada yer almaktadır⁷⁰.(Tablo.1)

⁶⁷ 2014 yılı Ham Petrol ve Doğ al Gaz Sektör Raporu , Mart 2014, s.3

http://www.tpa.gov.tr/v1.4/condocs/2013/2014_yili_rapor.pdf (Erişim Tarihi: 14.01.2015)

⁶⁸ Çağ daş Acar, Mahmut Parlaktuna A.g.e s.44

⁶⁹ A.g.e s.45

⁷⁰ <http://www.ekodialog.com/Konular/suudi-arabistan-dogalgaz-uretimi-tuketimi-ve-suudi-arabistanin-dogalgaz-politikalari.html> (Erişim Tarihi: 17.01.2015)

Tablo:1 Yıllar İtibariyle Suudi Arabistan Doğal Tüketimi (Milyar Metreküp)

2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Toplam Üretimdeki Payı
40,1	66,2	67	72,4	69,7	70,2	71,3	73	74,6	77,2	2,6%

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Saudi Arabia Country Report, 2014

Suudi Arabistan doğal gaz üretimi 2013 yılında, 2012 yılı verilerine göre %3,5 oranında zalarak 77,5 milyar metreküp olarak gerçekleşmiştir. Suudi Arabistan, dünya üzerindeki doğal gaz üretiminin %2,7'sini gerçekleştirmektedir. Bu özelliği ile en yüksek doğal gaz üretimi gerçekleştiren ülkeler arasında dokuzuncu sırada yer almaktadır. (Tablo.2)

Tablo:2 Yıllar İtibariyle Suudi Arabistan Doğal Gaz Üretimi (Milyar Metreküp)

2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Toplam Üretimdeki Payı
71,2	73,5	74,4	80,4	77,5	78,4	79,2	80,3	77,5	78,3	2,7%

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Saudi Arabia Country Report, 2014

Suudi Arabistan doğal gaz tüketimi 2013 yılında, 2012 yılı verileri ile karşılaştırıldığında %3,5 oranında azalarak 77,5 milyar metreküp olarak gerçekleşmiştir. doğal gaz tüketimi 2013 yılı dünya doğal gaz tüketiminin %2,6'sı olarak gerçekleşmiştir. Suudi Arabistan en çok doğal gaz tüketen ülkeler arasında Almanya ile birlikte yedinci sırada yer almaktadır.

Doğal gaz üretiminin talep ile paralel olarak 2035 yılında % 1,9 yıllık artışla 5,11 trilyon m³'e ulaşacağı ve bu artışın yaklaşık % 50'sinin "şeyl gaz"dan kaynaklanacağı tahmin edilmektedir. Uluslararası Enerji Ajansı'na göre 2035 yılına kadarki dönemde, dünyanın hemen her bölgesinde doğal gaz üretiminin artması beklenmektedir. Bunun tek istisnasının ise Avrupa olacağı değerlendirilmektedir. Norveç'in doğal gaz üretim artışının, Avrupa genelindeki üretim düşüşünü karşılamada yetersiz kalması beklenmektedir⁷¹. Dünya doğal gaz rezerv ömrü, 2013 yılında doğal gaz rezervindeki %0,3'lük azalma nedeniyle 55,7 yıla gerilemiştir. Söz konusu rezervlerin bölgelere göre dağılımı ise Şekil 1.3'de verilmektedir. Daha önce petrol rezervlerinin ömrüne ilişkin yapılan değerlendirmelerin, doğal gaz rezerv ömürleri için de aynı şekilde dikkate alınmasında yarar olduğu düşünülmektedir.

2.2.3 Elektrik Sektörü

Ekonomik ve sosyal hayatımızdaki yeri tartışılmaz olan elektrik enerjisinin tüm tüketicilere yeterli, kaliteli, sürekli ve düşük maliyetli bir şekilde sunulması temel amaçtır. Elektrik enerjisi sektörünün, bu amaç doğrultusunda ve Avrupa Birliği topluluk müktesebatına uyum hedefi çerçevesinde serbestleştirilmesine devam edilecektir. Sektörde gerekli reformların yapılmasını teminen, kamu mülkiyetindeki elektrik işletmelerinin yeniden yapılandırılması suretiyle elektrik enerjisi üretim ve dağıtım varlıklarının özelleştirilmesi gerçekleştirilecektir. Elektrik enerjisi üretim ve dağıtım varlıklarının zamanında ve başarılı bir şekilde özelleştirilmesi, serbestleştirmenin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır⁷².

---

⁷¹ 2014 yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu , Mayıs 2014 , s.17

⁷² Elektrik Enerjisi Sektörü Reformu ve Özelleştirme Strateji Belgesi 17.03.2004 Tarih ve 2004/3 Sayılı YPK Kararı http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FBelge%2FElektrik_Enerjisi_Sektoru_Reformu_ve_Ozellestirme_Strateji_Belgesi.pdf (Erişim Tarihi: 17.01.2015)

Suudi Arabistan Elektrik sektöründe de başarılı bir politika izlemeyi başarmıştır. Dünya Enerji Ajansının 2014 yılı statistik raporunda 2000-2014 seneleri arası Ortadoğu ve Kuzay Afrika ülkeleri elektrik ihtiyacının %7 oranında çoğaldığını tespit etmişler. Suudi Arabistan hızla artan bu talebide göz önünde bulundurduğu için 2013 yılı elektrik üretimini 292.200.000 k/s (kwh) çıkarmıştır. Bunun yanı sıra Suudi Arabistan 2032 yılı itibariyle ülkenin hızla artan elektrik talebini karşılamak için ülkenin elektrik üretim kapasitesini 120 gigawatts (GW) kadar artırmayı planlıyor. Elektrik enerjisine olan talebin bu şekilde hızlı artım göstermesinin bir takım sebepleri vardır. Bunlardan Ortadoğudaki nüfus artımı, petrokimya şehirler, hızla genişleyen sanayi sektörü, özellikle yaz aylarında sübvansiyon elektrik ve klima kullanımı en önemli sebeplerdendir. Suudi Arabistan Ortadoğu'nun üretim kapasitesini artırmak için büyük genişleme planı vardır⁷³. Bu planların içeriği yine 2032 yılı itibariyle tüm mevcut (petrol ve doğal gaz) üretim kapasitesini ve yakıtlarını çeşitlendirmeyi planlamaktadır. Bununla beraber Suudi Elektrik Şirketi (SEC) 2032 yılından başlayarak enerji taşınmasında olan kayıpları azaltmak hatta sıfıra indirmek için planları vardır.⁷⁴ Suudi Arabistan yönetimi elektrik arzını genişletmek için diğer yenilenebilir kaynaklarından faydalanmayı da planlamaktadır. Bunlar nükleer enerji santrallerinden 18 GW, güneş enerjisinden 41 GW eklemek planlamaktadır⁷⁵.

2.3 Enerji Kaynakları ve Ekonomi

Bu bölümde ülkenin makroekonomik verilerden de yararlanarak Suudi Arabistan ekonomisinin yapısı ve gelişmişlik düzeyi hakkında bir değerlendirme yapmak, bir diğer amacı ise, enerji ekonomisinin temel verilerinden yararlanarak Suudi Arabistan'ın ekonomik gücünü incelemektir. Bir ülke ekonomisinin temel

---

⁷³ Middle East Economic Survey, "KACARE Outlines Saudi Electricity Energy Source Scenario" May 3, 2013, s.7

⁷⁴ Middle East Economic Survey, "Saudi Arabia In Power Generation Efficiency Drive" April 4, 2014, s 8

⁷⁵ Middle East Economic Survey, "KACARE Outlines Saudi Electricity Energy Source Scenario" May 3, 2013, s.7

yapısal özelliği denilince akla gelen ilk gösterge, o ülke gayrisafi yurtiçi hasılasının (GSYİH) üretiminde ve ülkedeki toplam istihdamın yaratılmasında ana sektörler olarak adlandırdığımız tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin katkılarıdır⁷⁶. Suudi Arabistan ekonomisinin genel hatlarını çizmek için Tablo 3 de son üç yılın ekonomik göstergeleri yansıtılmıştır.

Tablo 3: Suudi Arabistan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri

	2012	2013	2014
GSYİH (US \$, milyar)	384,1	468,8	414,8
Kişi başı Milli Gelir(\$)	22 945b	23 731	23 269
Reel GSYİH'deki artış (%)	3,4b	4,2	-1
Tüketici Fiyat Enflasyonu (ort; %)	6,5	9	3
İhracat (US \$, milyon)	233 329	313 446	180 278
İthalat (US \$ milyon)	82 599	101 454	86 609
Cari Hesap Dengesi (Milyar \$)	96,8	129	18,7
Döviz Kuru (ort;	3,7	3,8	3,8

⁷⁶ Harun Öztürkler, Suudi Arabistan: Temel Ekonomik Yapı ve Dünya Enerji Piyasaları Açısından Önemi, Ortadoğu Analiz, mayıs 2012, cilt: 4, sayı: 41 s. 76

SAR:ABD \$)			
Dış Borç (Yıl sonu; Milyon \$)	70,4b	82,1	73,6

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Saudi Arabia Country Report, 2014.

Suudi Arabistan'ın ekonomik yapısı gelişmiş ülke ekonomik yapılarına benzerlik göstermektedir. Ancak, sanayi ve hizmetler sektörleri payları dikkate alındığında Suudi Arabistan ekonomik yapısının oldukça olağandışı olduğu görülmektedir. Bu olağan dışı görüntünün nedeni enerji sektörünün büyük ölçüde sanayi sektörü içerisinde addedilmiş olmasıdır. Hizmetler sektörü ise bir türev sektördür. Yani bu sektörün gelişmesi sanayi sektörünün gelişmesine ve dahası ekonominin belli bir düzeyin üzerinde kişi başına gelir yaratma kapasitesine bağlıdır⁷⁷. Suudi Arabistan ekonomisinin çeşitlenmemiş bir yapıya sahip olduğunun iyi bir göstergesidir. Bu çeşitlenmemiş ekonomik yapının temel nedeninin Suudi Arabistan ekonomisinin doğal kaynak temelli ekonomi olmasıdır. Bu yapının değişmesi turizm, bankacılık ve diğer finansal hizmetler, telekomünikasyon, bilgi teknolojileri, eğitim gibi hizmetler sektörü alt dallarında hızla gelişme sağlanmasına bağlıdır.

Diğer taraftan hükümet harcamalarının 2009 yılında dünya ekonomisinde ortaya çıkan ekonomik krize rağmen devam etmesi petrol-dışı sektörlerde GSMH'nin bu yıl içerisinde %5,5 oranında büyüme kaydetmesini sağlamıştır. Bu kapsamda 2009 yılında özel sektör reel olarak %3,5'lik bir büyüme kaydetmiştir. 2010 yılında ekonomik aktivitelerde görülen hızlanma, petrol fiyatlarındaki yükseliş ve petroldışı ekonomide de görülen dinamik yapı Suudi Arabistan ekonomisinin 2010 yılında krizi atlatarak ekonomik büyümesini reel olarak %3,8 olarak gerçekleştirmesini

⁷⁷ Harun Öztürkler, A.g.m. s. 77

sağlamıştır. Bu gelişmeler, 2011 yılında Suudi Arabistan ekonomisinin söz konusu performansı koruyarak %4'lük bir büyüme yakalayacağı beklentisini artırmaktadır. Bunun dışında son dönemlerde, özellikle petrol-dışı sektörlerden inşaat ve ticaret sektörlerinin ekonomik büyümeye katkısı göze çarpmaktadır⁷⁸. Suudi Arabistan'ın 2012 mali yılı gelirleri bin 239 milyar riyal (yaklaşık 330,4 milyar dolar) olurken, giderlerin 853 milyar riyal (yaklaşık 227,4 milyar dolar) oldu. Bütçe 386 milyar riyal (yaklaşık 103 milyar dolar) fazlalık verdi⁷⁹. Bütçenin fazla vermesinde artan petrol gelirlerinin etkili olduğu kaydedildi. Ülkenin 2013'teki harcamaların 218,7 milyar dolar, gelirlerin ise 221 milyar dolar olması hedeflenmektedir. Bütçe hesaplamalarında geleneksel olarak "mütevazi" petrol fiyatı kullanan Suudi hükümetinin 2012'deki gelirlerinin yüzde 92'si petrolden olmuştur. Finans bakanı İbrahim El Esaf, krallığın gayri safi milli hasılasındaki reel büyüme oranının yüzde 6,8 olmasının beklendiğini açıklamıştır. Tahminlere göre petrol sektöründeki büyüme yüzde 5,5, diğer sektörlerde ise yüzde 7,2 olması beklenmektedir⁸⁰.

2013 yılı verilerine göre dünya petrol üretiminde 12.6'lık bir paya sahip olan Suudi Arabistan, son yıllarda petrole dayalı ekonomisini çeşitlendirerek petrol dışı sektörlerin ve özel sektörün ekonomideki payını artırmak amacındaydı. Suudi Arabistan borsasının gösterge endeksi olan Tadawul All Share endeksi de bu kapsamda nihayet 2015 yılının ilk yarısı itibarıyla yabancı yatırımcılara açılacak. Yapı itibarıyla Birleşik Arap Emirlikler'inden sonraki en büyük Arap dünyası piyasası olan Suudi Arabistan borsası, bundan önce sadece yerli yatırımcılara ve Suudi Arabistan dışında Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar ve Birleşik Arap Emirlikler'inden oluşan Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi ülkeleriyle sınırlıydı⁸¹.

Suudi Arabistan, petrol fiyatlarındaki hızlı düşüşü engellemek için herhangi bir girişimde bulunmazken uzmanlar, ülkenin ya mali politikalarını değiştirmesi ya da

⁷⁸ T.C. Riyad Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Suudi Arabistan'ın Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik – Ticari İlişkileri, Temmuz 2013, s.13

⁷⁹ <http://haber.star.com.tr/ekonomi/suudi-arabistan-tarihinin-en-buyuk-butcesi/haber-716016> (Erişim Tarihi: 10.02.15)

⁸⁰ <http://www.haberler.com/suudi-arabistan-in-butcesi-103-milyar-dolar-fazla-4211952-haberi/> (Erişim Tarihi: 10.02.15)

⁸¹ <http://www.kriptopr.com/basin-gelisen-piyasalarin-yeni-rakibi-suudi-arabistan-b66> (Erişim Tarihi: 10.02.15)

servetini terk etme riskini göze alması gerektiğine dikkati çekti. Suudi Arabistan hükümeti, 2015 bütçesini onayladı, 2014 için gelir ve gider rakamlarını açıkladı. Maliye Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada, dünyanın en büyük petrol ihracatçısının 2015'teki gider tahmini 860 milyar riyal (229 milyar dolar) olurken, gelirlerin 2014'teki 1.046 trilyon riyalden 715 milyar riyale gerileyeceği öngörüsü de yer aldı. Petrol gelirleri 2014 bütçesinin yüzde 89'unu teşkil etti⁸².

Bu çerçevede Suudi Arabistan ekonomisinin büyük ölçüde açık bir ekonomi olduğu ileri sürülebilir. Ancak toplam ihracatın ortalama olarak %90'nının petrol ve petrol ürünleri ihracatından oluştuğu göz önüne alındığında, bu yargının doğru olmadığı görülmektedir. Suudi Arabistan ekonomisinin uluslararası nitelikte mal ve hizmet üretme kapasitesine sahip olmadığı iddia edilebilir. Öte yandan Suudi Arabistan ekonomisi oldukça yüksek düzeyde cari işlemler fazlasına sahip ve yabancı sermaye çekebilen bir ekonomidir. Bu sermaye kaynakları çeşitlenmiş, uluslararası nitelikte ve uluslararası piyasalarda rekabet edebilen mallar üreten çeşitlenmiş bir ekonomik yapının yaratılması için kullanılabilir.

2.3.1 Enerji Ekonomisinin Sorunları

Yaşanan her toplumda hangi ekonomik sistem kabul edilmiş olunursa olunsun her toplum ekonominin bir takım temel sorusunun çözümünü sağlamakla mükelleftir. Eğer bu toplulukta bu sorunlar sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşturulmuş ise işsizlik sorunu, istihdam sorunu halledilmiş ve refah düzeyi yüksek bir topluma ulaşılmış olur. Ekonomi biliminin en temel sorunu ve fırsat maliyeti kavramına esas teşkil eden kaynakların kıt olması buna karşılık insan ihtiyaçlarının ise sınırsız olmasıdır. Kıt kaynak sorununun çözülmesi için mevcut kaynakların tümünün üretim faaliyetine koşulmasını sağlamak yani tam istihdamın gerçekleşmesine katkı sağlamak tam

---

⁸² <http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1691251-suudi-arabistanin-2015-petrol-tahmini-80-dolar> (Erişim Tarihi: 10.02.15)

kullanım sorununu çözmeye yöneliktir. Ekonomide bu sorunlar çözümlendiği zaman ekonomik gelişmişlik ve istihdam sorunu aşılmış olacaktır⁸³.

Suudi Arabistan ekonomide yapısal sorunlar ve izlenen politikalar işsizliği genişletici bir ivme yaratmıştır. Bunlar; ekonomi politikası uygulamaları, yani yüksek faiz-düşük kur politikası, büyümenin temel tetikleyicilerinden olan yatırımların yetersizliği, firma davranış biçimleri, tarım sektöründeki çözülme ve iş gücü tasarruf edici yöntemlerin gelişmesi olarak sıralayabiliriz. Ekonomik olarak, yabancı işçiler, Suudi Arabistan açısından olumsuz sonuçlar da doğurmuştur. Vasıf gerektirmeyen işlerin çoğunluğu göçmen işçiler tarafından yapılmaktadır. Bu durum, hükümet tarafından sunulan refah hizmetlerinin de etkisiyle, Suudi vatandaşlarının, vasıfsız işgücü gerektiren işlerde çalışma noktasındaki istek ve motivasyonlarını azaltmıştır. Göçmen işçilerin mevcudiyeti ve geniş kapsamlı refah programları, Suudi vatandaşların mevcut olan işlerde çalışma konusunda isteksiz hale getirmiştir. Tabiatıyla, Suudi Arabistan vatandaşları ya devlet tarafından sunulan refah hizmetlerinden yararlanarak geçimlerini idame ettirmeyi, ya da yüksek maaş imkanlarına sahip olan kamu sektöründe çalışmayı tercih etmektedirler. Asgari ücret için herhangi bir limitin tespit edilmemiş olması sonucu; birçok işte, daha düşük ücretlerle çalışmaya razı olan, göçmen işçiler çalışmaktadır⁸⁴. Suudi vatandaşları vasıfsız işlerde çalışma konusunda isteksiz davranmışlardır⁸⁵. Netice itibariyle de, hem Suudi nüfusunun toplam emek verimliliği düşmüş, hem de Suudi Arabistan vatandaşlarının iş sahibi olmak amacıyla kabiliyetlerini geliştirme yönündeki istekleri azalmıştır. Ayrıca, uluslararası pazarlarda Suudi Arabistan vatandaşlarının rekabet edebilme gücü de düşmüştür

---

⁸³ Ergün Çetin, “**Ekonominin temel sorunları**”, ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ TEKNOLOJİ ARAŞTIRMA MERKEZİ (TEKAM), Mart 2012, s.6

⁸⁴ Wynbrandt, J. (2004), **A Brief History of Saudi Arabia (Facts On File: New York)**, s. 285.

⁸⁵ Niblock ve Malik, “**The Political Economy of Saudi Arabia**”, s. 50

Suudi Arabistan, ekonomik yardımları ve uygulamaya koyduğu yeni siyaseti halktan gelen yönetimin değiştirilmesi taleplerini ve iç baskıları azaltmak için yapmıştır. Alınan tüm bu tedbirler kısa vadede sorunlara çözüm getirmiş olsa da yolsuzluk, işsizlik ve yoksulluğun artması, kadın haklarının kısıtlanmış olması ve özellikle halkın yönetime katılımının çok düşük olması diğer ülkelerde halkları sokaklara döken sebeplerin bu ülkede var olmaya devam ettiğini göstermektedir. Ayrıca yönetimde bulunan Kraliyet ailesinin mensuplarının yaş ortalamasının çok yüksek olması, bu sebeple velayetin sürekli değişmesi, buna karşılık Suudi nüfusunun büyük çoğunluğunun genç olması da halkın isyan etmesine gerekçe oluşturma potansiyeline sahiptir. Nitekim Sınır Tanımayan Kadınların (Women without Borders) Suudi gençleri arasında yaptığı bir araştırmaya göre Suudi gençlerin üçte ikisinin sosyal konular hakkındaki fikirleri çeşitlilik göstermekte ve bu çeşitlilik farklı düşünceler arasındaki mobilizasyonun kaynağı olma potansiyeli göstermektedir. Aynı araştırmaya göre Suudi gençlerin %70'i ülkedeki eğitim sisteminin eleştirel düşüncüyü engellediğini düşünmektedir⁸⁶. Suudi gençliğinin bir önceki nesle oranla bilgi ve iletişim teknolojilerine erişiminin daha kolay olması, dünyayla daha ilgili ve Suudi normlarının dışında düşünebilen bir gençliğin yetiştiği anlamına gelmektedir. Buna ek olarak Suudi gençler arasında eğitim oranının yüksek olmasına rağmen işsizlik oranının yüksek olması (tüm işsizler arasında %44 üniversite mezunu) çok önemli bir potansiyel tehlike arz etmektedir⁸⁷. Suudi gençlerinin eleştirel eğilimlerinin artması ve daha fazla girişimcilik beklentisi ve bundan kaynaklanan sosyo-ekonomik tehlikelerin bertaraf edilmesi ancak kamu sektörünün özel sektörle birlikte hareket ederek somut adımlar atmasıyla mümkün görülmektedir⁸⁸.

---

⁸⁶ Schlaffer ve Kropiunigg, "Saudi Youth: Unveiling the Force of Change," s. 1.

⁸⁷ Schlaffer ve Kropiunigg, "Saudi Youth: Unveiling the Force of Change," s. 3.

⁸⁸ Schlaffer ve Kropiunigg, "Saudi Youth: Unveiling the Force of Change," s. 7.

2.3.2 Alternatif Enerji Kaynakları

Kaynakların kısıtlı, insanların taleplerinin ise sayısız, olduğu dünyamızda esas önem arz eden meselelerden biri insanın ona gerekli olanlarla temin edilebilmesidir. Alternatif enerji kaynaklarını çoğu zaman yenilenebilir enerji kaynakları olarak adlandırıyorlar. Çünkü bu tür enerjinin elde edildiği kaynaklar hiç tükenmiyor. Alternatif enerjinin cezbedeciliği onun tükenmezliği, dünya enerji pazarlarındaki fiyatlardan asılı olmaması ve ekolojik bakımdan temiz olması ile ilgilidir. Alternatif enerji kaynakları işletmeciliğinin perspektifleri de ilk önce ekonomik düşüncenin gelişimi, aşağı işletme harcları ve geleneksel enerji kaynaklarında stok defisitinin oluşması. Günümüzde geleneksel enerji ümumi enerjinin %74'nü teşkil ediyor⁸⁹. Enerji üretiminde fosil kaynak kullanımının devam edebilme olanağının kalmadığı, kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Bu durumda, sanayinin gelişmeye başlaması ile kullanımı giderek artan, kalkınma ve sanayileşme yolunda verdiği zararlar, önceleri göz ardı edilen bu enerji kaynaklarının yerine çevremizin kendi doğal ürünü olan yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasının arttırılması gerçeği her geçen gün daha iyi anlaşılacaktır⁹⁰.

Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasıyla:

- İthal edilen yakıtlara olan bağımlılık azalacak
- Yerli öz kaynaklara öncelik verilmesi sağlanacak
- Yerli üretim sonucu istihdam artacak
- Sürdürülebilir ekonomik büyüme ve gelişmeye imkan sağlayacak
- Enerji arz güvenliğini artacak
- Enerji talebini karşılamada sağlanan güvenlik ile enerjiyi kullanan sektörleri olumlu yönde etkileyecek ve yatırım yapmalarını teşvik edecek
- Üretimde ve tüketimde sağlanan güven ortamı ile istikrar artacak

⁸⁹ <http://ebadersleri.com/alternatif-enerji-kaynaklari-nelerdir/?print=pdf> (Erişim Tarihi: 13.02.15)

⁹⁰ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Yenilenebilir Enerji Teknolojileri, Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Önemi, Ankara 2012, s.4.

- Sosyal ekonomik hayatta refah, istikrar da artacaktır

Başlıca yenilenebilir enerji kaynağı, fosil ve hidrolik enerjinin de asıl kaynağı olan ve dünyamızı ısıtan “güneş enerjisi”dir. Güneşin enerjisi, hidrojenin helyuma dönüşmesi sırasında ortaya çıkan enerjinin ışıyım biçiminde uzaya yayılmasıdır. Güneş daha milyonlarca yıl ışımasını sürdüreceğinden, dünyamız için sonsuz bir enerji kaynağıdır. Güneş, dünyadaki tüm enerji kaynaklarına dolaylı ya da dolaysız olarak temel oluşturmaktadır. Güneş ışınları ile dünyaya 170 milyar MW güçte enerji gelmektedir. Bu değer, dünyada insanoğlunun bugün için kullandığı toplam enerjinin 15-16 bin katıdır. Günümüzde dünyaya ulaşan güneş enerjisinin değerlendirilmesinde iki yol izlenmektedir: ısıya dönüştürme ve elektrik enerjisine çevirme. Güneş enerjisini ısı enerjisine dönüştürmede “toplaçlar”; doğrudan elektriğe dönüştürmede de “güneş hücreleri-güneş pilleri” kullanılmaktadır⁹¹.

Medyada çıkan haberlere göre Kral Abdullah, Atomik ve Yenilenebilir Enerji Şehri danışmanı Mahir El Udan, ülkenin 2032 yılına kadar 41 bin megawattlık güneş enerjisi kapasitesine sahip olmayı hedeflediğini söyledi. Yetkili, sadece güneş panellerini inşa etmek yerine yerel enerji üretimini daha ileriye götürecek sürdürülebilir güneş enerjisi sektörü oluşturmak istediklerini kaydetti.41 bin megawata ulaşabilmek için gerekli yatırımın 82 milyar doları bulacağı, kalan 27 milyar doların ise güneş paneli tesislerinde çalışacak Suudi vatandaşların eğitimi, bakım ve operasyonda kullanılacağı belirtildi.Uzmanlara göre yenilenebilir enerji kullanımı sayesinde Suudi Arabistan’da su arıtımı ve enerji üretimi için yakılan petrol azaltılacak ve önümüzdeki 20 yıl boyunca günlük 523 bin varil petrol tasarruf edilecek⁹². Bunun yanısıra dünyanın en büyük petrol ihracatçısının güneş enerjisi üretimi için güneş panellerinin ülke içerisinde üretilme şartı koşabileceği ifade edildi. Ülkenin yenilenebilir enerji stratejisini belirlemek amacıyla geçtiğimiz yıl hükümet

⁹¹ T.C Milli Eğitim Bakanlığı A.g.e. ,s.12

⁹² <http://enerjiensitusu.com/tag/suudi-arabistan-gunes-enerjisi/> (Erşim Tarihi: 13.02.15)

tarafından kurulan Kacare adlı kurumun planlarının bu yıl içerisinde onaylanması bekleniyor. Planlara göre güneş termal tesislerinden 25 bin megawat, güneş panellerinden ise 16 bin megawat'lık enerji elde edilmesi bekleniyor. Tahminlere göre Suudi Arabistan'ın elektrik ihtiyacı 20 yıl içerisinde zirve yaparak 121 bin megawat'a ulaşacak. Bu talebin yarısı hidro karbon yakıttan karşılanacak. Suudi Arabistan 2032 yılında tamamlamayı hedeflediği içinde 109 milyar dolarlık güneş enerjisi yatırımını da içeren temiz enerji programını tamamlamayı sekiz yıl erteledi.

Rüzgar, güneşin doğuşundan batışına kadar yeryüzündeki farklı yüzeylerin, farklı hızlarda ısınıp soğumasıyla oluşmaktadır. Hareket halindeki havanın kinetik enerjisine ise rüzgar enerjisi denmektedir. Rüzgar, atmosferdeki havanın dünya yüzeyine yakın, doğal yatay hareketleridir. Rüzgar elektrik sistemleri şebekeden bağımsız kurulabildiği gibi şebekeye bağlı olarak da kurulabilir. Şebekeden bağımsız güçlü sistemlerde yedek enerji kaynağı da kullanılmaktadır. Şebekeye bağlı rüzgar santralleri genellikle birden çok türbin içeren rüzgar çiftlikleri biçiminde kurulmaktadır. Bu santrallerin genelde elektrik iletim hatlarına yakın yörelerde kurulması ve yöredeki trafo kapasitesinin santrale uygun olması gerekmektedir⁹³.

Rüzgar enerjisine yapılan yatırım miktarları baz alındığında dünyanın ilk 10 ülkesi arasında yet almayı başaran Suudi Arabistan, yenilenebilir enerji kaynakları ve rüzgar enerjisini konuşmaya devam ediyor⁹⁴. Suudi Arabistan yenilenebilir ve nükleer enerji yatırımlarını yönlendirmesi amacı ile kurulan merhum Kral Abdullah Atom ve Yenilenebilir Enerji Şehri (KACARE) direktörü Haşim bin Abdullah Yemeni tarafından yapılan açıklamaya göre, Suudi Arabistan 2032 yılı için belirlediği 41 GW güneş enerjisi kurulu güç hedefini de içeren temiz enerji programını tamamlamayı 2040 yılına erteledi. Enerji ihtiyacının üçte birini güneşten olmak üzere, ihtiyacının çoğunu rüzgar, jeotermal ve nükleer reaktörlerden sağlamayı ve ham petrolü de ihraç etmeyi hedefleyen programı ertelemelerinin gerekçesi hakkında bir açıklama

---

⁹³ T.C T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, **Yenilenebilir Enerji Teknolojileri, Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Önemi**, Ankara 2012, s.16

⁹⁴ Saudi Arabia's Renewable Energy Strategy and Solar Energy Deployment Roadmap July, 2013

yapmayan Yemeni, ülkenin ilk güneş elektriği veya nükleer enerji santralının ne zaman devreye gireceği konusunda da bir bilgi paylaşmadı. Kacare tarafından 2012 yılında yapılan bir açıklamada Suudi Arabistan'ın 2032 yılında güneş elektriğinde 41 GW, rüzgar ve jeotermal enerji alanlarında ise 21 GW'lık güce ulaşmasının hedeflediği duyurulmuştu. İngiltere merkezli düşünce kuruluşu Chatham House ise, 2011 yılında yayınlanan bir çalışmada, nüfusu son 40 yılda dört kat, enerji talebi de yıllık yüzde 8'lik ortalama ile artan ve petrol üretiminin dörtte birini iç enerji tüketimi için harcayan Suudi Arabistan'ın mevcut enerji politikalarının sürdürülemez olduğu öngörüsünde bulunmuştur.

Jeotermal kelimesi Yunanca geo (yeryüzü) ve therme (ısı) kelimelerinden gelmekte olup yer ısısı ya da yeryüzü ısısı anlamına gelmektedir. Yaklaşık 4 milyar yıl önce yüksek sıcaklıkta bir araya gelmiş toz ve gazlardan kaynaklanan yeryüzünün iç ısısı, bütün yeryüzü kayaçları içerisinde bulunan radyoaktif elementlerin bozulması sonucunda sürekli olarak yenilenmektedir. jeotermal kaynak; jeolojik yapıya bağlı olarak yer kabuğu ısısının etkisiyle sıcaklığı sürekli olarak bölgesel atmosferik yıllık ortalama sıcaklığın üzerinde olan, çevresindeki sulara göre daha fazla miktarda erimiş madde ve gaz içerebilen doğal olarak çıkan ya da çıkarılan su, buhar ve gazlar ile yeraltına insan düzenlemeleri vasıtasıyla gönderilerek yer kabuğu ya da kızgın kuru kayaların ısısı ile ısıtılarak su, buhar ve gazların elde edildiği yerleri, ifade eder. Yani jeotermal enerji, yer kabuğunun derinliklerindeki sıcak kaya ve akışkanların ısısının zayıf katmanları geçerek yeryüzüne ulaşmasıyla elde edilen enerjidir⁹⁵.

Nevada'daki Stillwater jeotermal enerji santraline kurulan güneş panelleri santrale dünyada bir ilk olma özelliği ve 26megavat ek kapasite kazandırdı.Kuzey Amerikalı Enel Green Power kurduğu 90bin güneş paneli sayesinde 59 MW enerji üretim

---

⁹⁵ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, **Yenilenebilir Enerji Teknolojileri, Yenilenebilir Enerji Kaynakları Ve Önemi**, Ankara 2012, s.23

kapasitesine ulaşan karma santral tam 50bin evin enerji ihtiyacını karşılayabilecek güce ulaştı.

Yenilenebilir enerji kaynakları arasında güneş enerji ve jeotermal enerjinin üretim, kurulum ve kullanım açısından birbirini mükemmel tamamladığını söyleyen Amerikan Enerji Bakanlığı Sekreteri Steven Chu Bu tesisin temiz enerji çeşitleri bir arada üretmek adına mükemmel bir örnek olduğunu da sözlerine ekledi. Nevada'daki 14 jeotermal sahadan biri olan Stillwater; bakanlık destekli 40milyon dolar yatırımla santral yılda 200milyon kilovat saat enerji üretim kapasitesine ulaşan karma santral yılda 140 bin ton karbon emisyonunu engelleyecek.

Son birkaç yıldır, Suudi Elektrik Şirketi ve Enerji Bakanlığı tarafından mevcut yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını optimize etmek için ve ekonomik kullanımı hedefleyerek jeotermal kaynakları arttırmıştır. Sayısız araştırma ve teknolojileri yöntemleri bu hedeflere ulaşmak için artık kullanılmış ve bu yöntemlerin çoğu şu anda kullanımda olan ve zaten yaygınlaşmıştır. Diğer araştırma alanlarında Suudi Arabistan jeotermal kaynaklar ıslak ve kuru sıcak ve soğuk jeotermal ile temsil edilen dört sınıf olarak sınıflandırılmıştır⁹⁶. Sıradan sistemlerinin yanı sıra aşağıdaki gibi yüksek üretim garanti eden yöntemlerdir⁹⁷.

1. Düşük, orta ve yüksek ısılı kaynakları özellikle derin akiferler tarafından temsil edilmektedir. Düşük ısılı kaynakları ise Suudi Arabistan doğu kesiminde kalın tortul havzalarda karşılaşmak mümkündür. Bu kaynaklar sınırlı olmalarına rağmen verimli kaynaklardır. Potansiyel Normal jeotermal gradyan (tortul akiferler) tarafından temsil edilmektedir. Onlar sadece derin erişilebilir kuyularda mevcuttur. Ağırlıklı olarak özellikle Al'Lith taraflarında bulunan batı ve güneybatı kıyıları boyunca karşılaşılabilir bilinmektedir.

---

⁹⁶Aref Lashin, Nassir Al Arifi, Abdulaziz Al Bassam, **Geothermal Energy Resources of Saudi Arabia: Country Update , Proceedings** World Geothermal Congress 2015 Melbourne, Australia, 19-25 April 2015 p.2

⁹⁷Shafiqur Rehman and Ali Shash, **Geothermal Resources of Saudi Arabia** – Country Update Report, Proceedings World Geothermal Congress 2005 Antalya, Turkey, 24-29 April 2005 p.3

2. Orta-Isı kaynakları ve Jizan alanları ve sıcak yüzey suyu (hidrotermal) sığ Kaplıcalar ile temsil edilmiştir. Bu kaynaklar serbest olan Aktif fayların ve kırık (yapı denetimi) açık ağ üzerinden sıcak yeraltı anomalileri doğrudan erişim hedeflemektedir.

3. Son olarak, volkanik patlamalar sonucu bileşiminde büyük ölçüde bazaltik kaynakları belirtmek gerekmektedir. Yüksek ısı kaynakları, büyük şekillendirme lav alanları "Harrats olarak bilinen" Batı Suudi Arabistan'da Kızıldeniz kıyı kesiminde boyunca uzanır. Yüksek uranyum, toryum ve potasyum konsantrasyonları ile zenginleştirilmiştir. Bu radyoaktif granit başta Suudi Arabistan (Midyan ve Haal alanları) kuzey ve kuzey-batı kesiminde yer alır.

2.3.3 Kral Abdulla dönemi Arab Enerji Stratejisi

2005 yılında yönetime gelen Kral Abdullah ile birlikte Suudi Arabistan giderek uluslararası toplumla bütünleşme çabalarını arttırmakta ve kapalı bir ülke olmaktan çıkmaya çalışmaktadır. Ülke uluslararası örgütlerde daha fazla görevler almaya ve uluslararası belgeleri onaylamaya başlamıştır. 2005 yılından itibaren Suudi yetkililerin diğer ülkelerle etkileşimlerinde yetkililerin dış ziyaretlerde bulunması ve yabancı konukların sayısında ciddi bir artış olması ülkenin uluslararası toplumla bütünleşme çabalarının bir göstergesi olarak görülebilir⁹⁸. Kral Abdullah'ın ülke yönetiminde kral olarak geçirdiği ilk yıl olan 2006'da ülkenin iç ve dış politikasında bir dönüşüm, çeşitlilik, çok boyutluluk ve yeniden yapılanma yaşanmıştır ve ülke tarihinin en radikal dış politika hamlesinin gerçekleştirildiği bir yıl olmuştur⁹⁹. ABD'nin ve diğer Batılı ülkelerin giderek yükselen eleştirel bakış açısının da etkisiyle, Suudi Krallığı kendi ayakları üzerinde durmak ve kendi kendine yetmek

---

⁹⁸ Doç. Dr. Muhittin Ataman, **Suudi Arabistan Dış Politikasında Yeniden Yapılanma Çabası: Kral ABDULLAH Dönemi**, Ortadoğu Analiz Temmuz-Ağustos'09 Cilt 1 - Sayı 7-8 s. 67

⁹⁹ Alessandro, Ronjaglia. "Energy and Market Power: An Alternative Approach to the Economics of Oil, *Journal of Post Keynesian Economics*, 2003: 25 (4), 641-659.

amacıyla karşılıklı bağımlılık ve çok boyutluluk ilkelerine dayalı bir politika anlayışı geliştirmeye yöneldi. İlerlemiş yaşına rağmen Kral Abdullah ülke tarihinde eşine rastlanmayan sıklıkla yurt dışı gezilerine çıkmaya başlamıştır. Bu gezilerine sırasında kendisine kraliyet ailesinin mensuplarından ziyade, ülkenin önde gelen işadamları eşlik etmektedir. Bu durum, ülkedeki değişimin iç siyasi hayatı yanında dış politika anlayışını da değiştirdiğini göstermektedir. Kral Abdullah tek ülkeye (ABD'ye) ve tek ürüne (petrole) bağımlılığı ortadan kaldırmak, çok taraflı ve uluslararası platformlarda etkili olacak bir devlet olmak için gerekli siyasi adımları atmayı sağlayan etkin bir dış politika izlemeye çalışmaktadır. Kral Abdullah ülkesini Ortadoğu bölgesinde, Arap dünyasında ve İslam aleminde saygın bir konuma sahip olan devlet haline getirme çabasıdadır. Farklı nedenlerden dolayı rekor düzeylere çıkan petrol fiyatları ve Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğin getirdiği kurumsallaşma dolayısıyla ekonomik anlamda da oldukça hareketli günler geçiren Suudi Arabistan, bu yükselişin ve kurumsallaşmanın getirdiği refahı daha doğru bir yönde kullanma çabası içine girmiştir¹⁰⁰. Ülke ekonomisinin hem ürün çeşidi ve üretilen mallar hem de ticaret ortakları itibariyle çeşitlendirilmesi için bir ekonomik dışa açılma politikası izlenmeye başlanmıştır. Suudi Arabistan siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda dünyayla daha çok bütünleşmiştir.

Suudi Arabistan Kralı Abdullah yaklaşık 20 yıl süren iktidarında ülkede 'modernleşme' adını verdiği süreci hayata geçirirken, tahtını tehlikeye sokan Arap Baharı rüzgarını dindirmek için tüm gücünü harcadı. Kral Abdullah döneminde Suudi Arabista'nın yürüttüğü enerji politikasından bahs edicek olursak öncelikle belirmeliyiz ki, sözü geçen kral dikkatini daha çok alternatif enerji kaynaklarına yöneltmiş özellikle onun döneminde Suudi Arabistanda bu alanda önemli gelişmeler kayd edilmiştir. Kral Abdullah, kardeşi Fahd bin Abdulaziz'in 1 Ağustos 2005'te vefat etmesi üzerine ülke yönetiminin başına geçmişti. Kendisi 2015 yılı 23 ocakda tedavi gördüğü hastanede vefat etmiştir. Suudi Arabistan kanunları gereği, Veliht Prens

---

¹⁰⁰ Muhittin Ataman , A.g.m s.72

Selman bin Abdulaziz'in kral olarak ülke yönetiminin başına getirildiği belirtilen açıklamada, bu konuda beyat alındığı bildirildi. Suudi Arabistan Kralı Selman bin Abdulaziz'e veliaht olarak Mukrin bin Abdulaziz'in tayin edildiği ifade edildi¹⁰¹.

Güneş enerjisinin kullanılması ile tuzlu suyu arındırma teknolojisi onun bu alanda en büyük başarılarındadır. Güneş ışınlarından yararlanmak için pek çok teknoloji geliştirilmiştir. Bu teknolojilerin bir kısmı Güneş enerjisini ışık ya da ısı enerjisi şeklinde direk olarak kullanırken, diğer teknolojiler Güneş enerjisinden elektrik elde etmek şeklinde kullanılmaktadır. Güneş enerjili sıcak su sistemleri, suyu ısıtmak için Güneş ışınlarından yararlanır¹⁰².

Bunların dışında Kral Abdullah Nisan 2010'da Atom ve Yenilenebilir Enerji Şehrini kurduştur. Tam dünya çapında yerel sanayi tarafından desteklenen alternatif enerji kapasitesini geliştirerek temel amacı Suudi Arabistan için sürdürülebilir bir gelecek temin etmektir¹⁰³. Suudi Arabistan, ülkenin yenilenebilir olmayan hidrokarbon kaynakları üzerinde giderek artan bir baskı yerleştirir hızla büyüyen bir nüfusa sahiptir. Bu nedenle, bu tuzdan arındırılmış su güç üreten ve üretmek için enerji, alternatif sürdürülebilir ve güvenilir kaynaklar ülkenin fosil yakıt rezervlerinin tüketimini azaltacağını ortaya gerektiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, alternatif ve geleneksel enerji dengeli bir enerji karışımı Suudi Arabistan'ın uzun vadeli refah, enerji güvenliği ve küresel enerji pazarında lider konumuna stratejik açıdan önemli olduğu tespit edilmiştir.

Sürdürülebilirliğini maksimize etmek için, maksimum fayda sağlamak için tütetme sürdürülebilir enerji kaynaklarının kapsamlı bir değerlendirmesini üstlenmiştir. Bu hidrokarbonlar 2032 yılında büyük olasılıkla enerji karışımı bir başbakan eleman kalacaktır sonuca yol açtı, ve aşağıdaki şekilde nükleer, güneş, rüzgar, atık-enerji, jeotermal ve onu destekleyen önerir etti: hidrokarbonlar - 60GW;

---

¹⁰¹ <http://tr.sputniknews.com/ortadogu/20150123/1013589836.html#ixzz3b019hi4A> (Erişim Tarihi: 02.02.15)

¹⁰² Saudi Sustainable Energy Symposium, **King Abdullah City for Atomic and Renewable Energy: Strategy & Roadmap**, 23 April 2013

¹⁰³ http://www.kacare.gov.sa/en/?page_id=71 (Erişim Tarihi: 13.02.15)

Nükleer - 17.6GW; Güneş - 16GW fotovoltaik hücreler ve konsantre edilmiş güneş enerjisi ile 25GW dengesi kullanımı ile elde edilecek olan 41GW; Rüzgar - 9GW; atık-enerji - 3GW; ve jeotermal - 1GW. Bu senaryo, nükleer, jeotermal ve atıktan enerji kış aylarında gece-zaman talep kadar yük tabanı sağlayacak yılında; fotovoltaik enerji yuvarlak toplam gündüz talebi yılını karşılayacak; konsantre güneş enerjisi, depolama, fotovoltaik ve baz yük teknolojileri arasındaki maksimum talep farkını karşılayacak; ve hidrokarbonlar kalan talebi karşılayacaktır¹⁰⁴.

Faaliyetlerini uygulanmasında süreçleri ile geliştiriciler rahat ettirmek ve rekabetçi fiyatlandırma sağlamak için şeffaf ve açık piyasa politikası takip edecektir. Nihai amaç, hem atom ve yenilenebilir sektörleri geliştirmekte yerel ve uluslararası paydaşlarla kapsamlı ortaklık rolleri oluşturmaktır; Bu nükleer enerji gelişmeler için tüm girdilerin% 60 ve güneş ile ilgili faaliyetlerin% 80'i yerel kaynaklı olacak şekilde enerji tasarrufu ve enerji destek hizmetleri yer alacaktır.

---

¹⁰⁴ Abdulhadi Al-Mureeh Managing Director of National Solar Systems. Kingdom of Saudi Arabia, Saudi Arabia Develops Solar Energy Projects at King Abdullah University for Science and Technology and in Farasan Island, issue 1, January 2012, p.25

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUUDİ ARABİSTA'NIN DIŞ POLİTİKASI VE ENERJİ

Dış Politika'nın Uluslararası İlişkiler disiplini altında incelenmesi yeni sayılabilecek bir olgudur. Fakat dış politika olgusu devletler arası ilişkilerde, devlet olgusuyla yaşıt biçimde var olagelmıştır. Suudi Arabistan'ın “bugünkü” yani son yıllardan bu yana dış politika kavramından ne anlaşıldığını, devletin yarandığı günden dış politika stratejisinin yapılanması ve oluşumu ve aynı zamanda hayati önem taşıyan enerji olgusu dış politikanın hangi kısmında durduğu incelenecektir. Bunun dışında Suudi Arabistan'ın ABD ve Çin gibi devletlerle ilişkilerinde enerjinin etkisine değinilecektir.

3.1 Suudi Arabistan Dış Politikasının Temel Öncelikleri

Suudi Arabistan'ın dış politikasının temel iki amacı bulunmaktadır: Ülkeyi yabancı hakimiyetinden veya işgalinden korumak ve el-Suud ailesinin ülke içerisindeki iktidarının istikrarını güvence altına almaktır¹⁰⁵. El-Suud ailesi, dış politikayı, kendi iktidarının ve Suudi devletinin güvenliğini sağlamak amacıyla başvurdukları pek çok araçtan birisi olarak kullanırlar. Diğer taraftan, Suudi Arabistan'ın dört dış politika ilkesi bulunmaktadır: İslami hayatı bölge ve dünya genelinde korumak, ulusal ekonomik refahı muhafaza etmek, Arap ve İslam ülkelerine yardımda bulunmak ve rejimin hayatta kalmasını sağlamak. Yine de Suudi Arabistan için en temel dış politika ilkesi, rejimin güvenliğidir¹⁰⁶. Suudi Arabistan, uluslararası ilişkilere ilişkin dünya görüşünü geleneksel İslami anlayışa göre

---

¹⁰⁵ Ertan EFEGİL, **Suudi Arabistan'ın Dış Politikasını Şekillendiren Faktörler**, Ortadoğu Analiz, Mayıs 2013, Cilt 5, Sayı 53, s.105

¹⁰⁶ Helen Chapin Metz (der.), **Saudi Arabia: A Country Study**, Washington: GPO for the Library of Congress, 1992.

şekillendirmiştir. Aynı zamanda Suudi Arabistan'ın dış politikasında iki görüşte yansıtılmıştır: a) İslam mirasına sahip olduğunu düşünmesinden ötürü kendisinde olağanüstü kültürel özgüven hissetmesi ve b) dış dünyada düşmanlar tarafından çevrelendiklerini düşünerek sürekli güvensizlik içerisinde olması¹⁰⁷.

Suudi Arabistan'ın dış politikasında, hem Arapçılık (Arap Birliği) hem de İslamcılık düşünceleri aynı anda yer almaktadır. Ancak Suudi Arabistan, bir yandan gerçek İslami görüşün temsilcisi olarak kendisini görürken, diğer yandan Arap Birliği fikirlerinden de aşırı derecede rahatsızlık duymaktadır. Çünkü bu tür akımlar, bölgesel ve ülke içi istikrara olumsuz etkide bulunabilir. Bu düşüncelerinden ötürü, Suudi yönetimi, sadece bölgedeki askeri ve ekonomik güç değişimlerine karşı değil, aynı zamanda kendi yerel meşruluğuna ve güvenliğine yöneltilen siyasi tehditlere de aşırı tepki göstermektedir. Ancak halkın Arap Birliği'ni ve İslami anlayışı destekleyen görüşlerinden ötürü, Suudi Arabistan, İsrail ile ilişki kurmaktan sakınmakta ve Filistin sorununda İsrail karşıtı tavır almaktadır. Diğer yandan ABD ile ilişkilerinde daha dengeli ilişkiler gütmek zorunda kalmaktadır. Halkın bu yöndeki eğilimleri, Suudi yönetimin dış politika seçeneklerini sınırlandırmaktadır. Bölgesel dengelere bakıldığında, aslında İsrail, Suudi Arabistan için potansiyel bir müttefik olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat Suudi Krallık, İsrail ile resmi ilişki içerisinde olmamıştır. Hatta Camp David Antlaşmasını bile resmen kabul etmediğini deklere etmiştir¹⁰⁸. Ortadoğu'daki Arap halklarının çoğunluğu, Arap Birliği fikriyle kendi öz kimliklerini özdeşleştirmektedir. Ancak Suudiler, kendi Arap kimliklerini ifade ederken, siyasi ideoloji olarak gördükleri laik Arap milliyetçiliğini ret ederler. Suudiler arasında kimliği belirleyici temel unsur, kan bağına dayalı kimliktir¹⁰⁹.

Suudi Arabistan Dış politikasında da iç politikada olduğu gibi Din unsuruna ve Müslüman ülkeler arası dayanışmaya büyük önem verilmektedir. Bu bağlamda, İslam

¹⁰⁷ Madawi Al-Rasheed, **A History of Saudi Arabia**, New York: Cambridge University Press, 2002, s. 35.

¹⁰⁸ Othman Al-Rawaf, "A Saudi View on Gulf Stability and the Peace Process," Josef Janning ve Dirk Rumberg (der.), *Peace and Stability in the Middle East and North Africa*, Gütersloh: Bertelsmann Foundation Publishers, 1996, ss. 49-59

¹⁰⁹ Muhittin Ataman & Yurdanur Kuşçu, **Suudi Arabistan'da Siyasal ve Toplumsal Hareketlerin Gelişimini Etkileyen Faktörler**. Alternatif Politika, Cilt.4, Sayı. 1, Şubat 2012, s. 1-26.

Konferansı Örgütü Körfez İşbirliği Konseyi ve İslam Bankası gibi birtakım Uluslararası Kuruluşların sekretaryaları ve genel merkezine Suudi Arabistan ev sahipliği yapmaktadır. Bu bağlamda, Suudi Arabistan, Müslüman ülkelere fonlar vasıtasıyla maddi yardımda bulunan bir ülke konumundadır. Ayrıca Hacdandan dolayı bütün Müslüman ülkeler ile çeşitli seviyelerde ilişkisi bulunmaktadır. Mezhepsel açıdan ise, Basra Körfezi bölgesinde en önemli Sünni İslam gücü konumundadır. Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sonra Irak'ın mezhepsel istikrarsızlık içerisinde olması ve Mısır'ın bölgeye uzak olmasından dolayı Suudi Arabistan, Basra Bölgesindeki Sünni yönetimler arasında en önemli askeri güce sahip ülke konumundadır. Suudi Arabistan, Sünni İslam'ın da bölgedeki en önemli güç odaklarından biridir ve bu bağlamda Bahreyn ve Yemen'de ayaklanan Şii unsurlara karşı bu ülke yönetimlerine destek vermektedir. Sonuç olarak, bölgedeki ülkelere ilaveten, Müslüman ülkelerle diyalogu sıcak tutmak, Suudi Arabistan Dış Politikasının önemli bir unsurudur¹¹⁰.

Suudi Arabistan Dış Politikasının diğere önemli unsuru da bölgesel istikrar ve güvenlidir. Burada kastedilen genelde de Basra Körfezi ve genelinde Orta Doğu bölgesidir. Uzun dönemli hedeflerden biri nedir diye bakıldığında, Türkiye ve KİK ülkelerinin çoğu gibi Suudi Arabistan da kendi içindeki istikrar ve refah'ın Ortadoğu geneline yayılmasını savunmaktadırlar. Suudi Arabistan için Körfez'deki istikrar ve dolayısıyla KİK ile ilişkileri önem taşımaktadır. Katar, Bahreyn, BAE, Oman ve Kuveyt gibi zengin petrol yatakları olan ülkeler, boru hattı projelerinde Irak istikrarsız ve kırılgan güvenlik, İran'la ise Hürmüz boğazı yüzünden kriz aşamasına geldiğinden Suudi Arabistan üzerinden bu projeleri gerçekleştirmek durumundadırlar. Güvenlik açısından da, Suudi Arabistan'ın en büyük güvenlik sağlayıcısı ABD'dir ve bu sebepten iki ülke arasında özel bir ilişki olarak nitelendirilir. Ancak genelde bölge ülkeleriyle iyi ilişkilere sahip olan Suudi Arabistan

---

¹¹⁰ Ali Oğuz DİRİÖZ, **Suudi Arabistan Dış Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri**, Ortadoğu Analiz, Mart 2012 - Cilt: 4 - Sayı: 39, s.97

açısından İran ve ABD arasında yaşanan Hürmüz boğazı üzerindeki gerginlik endişe vericidir. Suudi Arabistan her ne kadar diğer Körfez ülkeleri gibi sadece Hürmüz boğazına bağımlı olmasa dahi, buradaki yaşanacak herhangi bir sıkıntı belli bir süre ihracatı aksatabilir¹¹¹.

3.2 Suudi Arabistanın Dış Politikasının Oluşumu ve Enerji Boyutu

Suudi Arabistan'ın dış politikası üç farklı düzeyde farklı ilkeler ve anlayışlar doğrultusunda yürütülmektedir. Bu düzlemlerin ilki, uluslararası düzlemidir. Bu düzlemde, Suudi Arabistan, ABD'nin bölgedeki en önemli stratejik müttefiki ve dünya enerji sektöründe en önemli üretici ülke olarak ortaya çıkmaktadır. ABD ile stratejik müttefiklik ilişkileri, Suudi rejime, büyük askeri ve ekonomik menfaatler sağlamaktadır. Amerikan yönetimleri, Suudi Arabistan'ın siyasi istikrarına ve rejiminin güvenliğine hayati önem vermektedir. Ancak bu durum gerek ülke içerisinde gerekse Arap milletleri arasında eleştirilere neden olmaktadır. Özellikle bölgesel yayılcı/devrimci rejimler tarafından tehdit edildiğini hissettiği takdirde, Suudi Arabistan, iç ve bölgesel tepkilere rağmen, kendi güvenliğini muhafaza altına almak amacıyla Amerikan yönetimini ve askeri birliklerini yardıma çağırabilmektedir¹¹².

İkinci düzlem ise bölgesel politika düzlemidir. Bu düzlemde, Suudi Arabistan, Ortadoğu jeopolitiğinde statükocu devlet olarak mevcut düzeni korumaya yönelik dengeleyici rol oynamakta ve bu role uygun dış politika adımları belirlemektedir. Daha açık ifadeyle, eğer Mısır, İran ve/veya Irak gibi revizyonist bölgesel güçlerin bölgenin güç dengesini bozacak hamlelerde bulunması halinde, Riyad yönetimi, ABD yönetimi ile ilişkilerine zarar vereceğini düşünse bile, bölgesel dengeyi muhafaza edebilmek için gerekli adımları atmaktan çekinmemektedir. Örneğin, Arap Baharı

---

¹¹¹ Ali Oğuz DİRİÖZ, A.g.m s.99

¹¹² Naveed S. Sheikh, **The New Politics of Islam: Pan-Islamic Foreign Policy in a World of States**, s.44

sırasında, İran'ın Şii Hilali kurma ihtimali üzerine, Suudi Arabistan Kralı, Türkiye'yi ziyaret ederek, Sünni cephesini güçlendirmeye gayret etmiştir¹¹³. Ayrıca Suudiler, Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın Arap Birliği politikasına şiddetle karşı çıkmıştır. Üçüncü düzlem ise, Arap Yarımadasıdır. Arap yarımadasına ilişkin olarak, Suudi Arabistan, Yemen ve Körfez ülkeleri gibi zayıf komşu monarşi rejimleri üzerinde hegemon rol oynamaktadır. Bu coğrafi alanda, kendi hâkimiyetini kıracak her türlü girişime şiddetle karşı çıkmaktadır. Çünkü bu bölgeyi kendisinin etki alanı olarak görmektedir. Suudi Arabistan, Körfez bölgesinde hakim konumunu pekiştirebilmek için Körfez İşbirliği Konseyi'nin kurulmasına ön ayak olmuştur. İran'ın bölgeye yönelik tehdidinden ötürü, Körfez ülkeleri de, Suudi Arabistan ile müttefiklik ilişkileri içerisinde bulunmayı tercih etmektedir¹¹⁴. Suudi Arabistan Dış politikasının hem ülke geliri hem de dış politika unsuru olarak maddi yardım ve fon sağlayabilmesini mümkün kılan en önemli unsur petrol gelirleridir. Bu açıdan petrol ve hidrokarbon ticareti de bu ülkenin Dış politikasının en önemli meselelerinden biridir. Yukarıda da belirtildiği gibi, ilk olarak Amerikan firmaları bu ülkede petrol arama ve çıkartma faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu nedenle Suudi Arabistan, dış politika ekonomi alanlarında çok az özerkliğe sahiptir. Çünkü Suudi Arabistan'ın ekonomik ve siyasi istikrarı, Amerikan yönetimlerinin desteğine ve iyi niyetine bağlıdır. Bu nedenle Suudi rejim, ABD'nin önderliğini talep etmek zorunda kalmaktadır¹¹⁵. Diğer taraftan petrol gelirlerinin büyüklüğü, petrol üretim hacmi ve petrol üretim seviyelerini değiştirebilme kabiliyeti, Suudi Arabistan'ı dünya ekonomisinde etkili oyuncu haline getirmektedir. Suudi Arabistan, bu kabiliyetini uluslararası politikada manivela gücü olarak kullanmaktadır. Örneğin, Suudi Arabistan, 1960 yılında OPEC'in kurulmasında ve 1973-1974 yıllarında petrol ambargosunda belirleyici rol oynamıştır.

---

¹¹³ William Ochsenwald, "Saudi Arabia and The Islamic Revival", International Journal of Middle East Studies, Cilt 13, Sayı 3, Ağustos 1981, s. 271-286.

¹¹⁴ Reyadh Alasfoor, **The Gulf Cooperation Council: Its Nature and Achievements. A Political Analysis of Regional Integration of the GCC States 1979-2004**, Lund Political Studies, 149, Department of Political Science Lund University, pp. 78-96.

¹¹⁵ U.S. State Department, "Background Note: Saudi Arabia", <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3584.htm>, (Erişim tarihi: 25.03.15).

Suudi Kraliyet ailesi, ülkedeki petrol üreticisi firma olan ARAMCO'ya hakimdir. Bu nedenle, Kraliyet ailesi, kendi varlığını koruyabilmek ve sürdürebilmek için halkın ve/veya kabilelerin desteğine ihtiyaç duymamaktadır¹¹⁶.

3.3 Suudi Arabistan'ın Dış Politikasında Enerji Faktörü

Suudi yönetiminin en önemli dış politika aracı enerji kaynaklarının gelirlerinden elde edilen para olmuştur. Riyad Yönetimi bölgesel bir güç olarak her zamankinden çok daha fazla para harcamak durumunda kalmıştır. Suriye ve Hizbullah'ın etkisini kırmak amacıyla 2006 yılından beri Lübnan'a 2,5 milyar dolar gönderen Suudi Krallığı, Filistinli gruplara ve halkına birkaç milyar dolarlık yardımda bulunmuştur. Mübarek rejiminin devrilmesinden sonra en önemli Arap ülkelerinden biri olan Mısır'ın yeni yönetimiyle ilişkilerini geliştirmek amacıyla bu ülkeye 4 milyar dolarlık bir yardım göndermiştir. Ürdün'ün ekonomik sorunlarının çözülmesine yardım etmek ve isyanların bu ülkeye ulaşmasına engel olmak amacıyla bu ülkeye de 1,4 milyar dolarlık karşılıksız yardım yapmıştır. Körfez ülkelerinin isyan dalgasından etkilenmemesi ve siyasal istikrarın bozulmaması için ekonomileri kırılgan olan Bahreyn ve Umman'a da gelecek on yıllık sürede yıllık 500 milyon dolarlık yardımda bulunacağını açıklamıştır. Kısmi bir siyasal istikrarın sağlanmasından sonra Suudi yönetiminin Suriye ve Yemen'e de ekonomik yardımda bulunacağı açıklanmıştır. Bir Suudi yetkili, hükümetin, bölgesel barış ve istikrarın sağlanması için bütçeden yıllık 15 milyar dolarlık bir pay ayırdığını açıklamıştır¹¹⁷. Bütün bunlardan, Suudi Arabistan'ın ulusal istikrarı ve bölgesel barışı satın almaya çalıştığını ileri sürmek mümkündür. Keza bütün bunlardan Suudi Arabistan'ın enerji

---

¹¹⁶ Fuad el-Farsi, **Modernity and Tradition: The Saudi Equation** (Modernite ve Gelenek: Suudi Denklemi), Londra: Kegan Paul International, 1990, s. 16-22.

¹¹⁷ Ortadoğu Yıllığı 2011 http://ormer.sakarya.edu.tr/wp-content/uploads/2014/11/OY2012_183_212.pdf (Erişim tarihi 23.03.15)

sayesinde elde ettiği gelirleri bölgesel lider olma yolunda kullandığı ve birçok arap ülkelerine yardımda bulunması sonucunda çıkarmamız olağandır. Suudi yönetimi Arap isyanları sırasında da geleneksel dış politika araçlarını bölgedeki yeni gelişmeler ve tehditlere karşı kullanmaya devam etmiştir. Krallığın istikrara kavuşmasından bugüne kadar Suudi yönetiminin en önemli dış politika aracı enerji kaynaklarının gelirlerinden elde edilen para olmuştur. Mevcut isyanları durdurmak ve potansiyel isyanları engellemek için her fırsatı değerlendirmeye çalışan Suudi yönetimi Arap isyanları sırasında da geleneksel dış politika araçlarını bölgedeki yeni gelişmeler ve tehditlere karşı kullanmaya devam etmiştir. Bu araçlar petrolden elde edilen paranın harcanması, güvenlik güçlerinin sayı ve niteliğinin geliştirilmesi, dini anlayışın meşruiyet amaçlı kullanılması ve geleneksel yönetim şekline ağırlık vermektir. Suudi Arabistan, merhum Kral Abdullah'ın tahta geçtiği 2005'ten bu yana zaten hızlı ve kapsamlı bir değişim, kurumsallaşma, yeniden yapılanma ve dünyayla bütünleşme süreci geçirmektedir. Özellikle dış politikada enerji faktörü bu alanda mevcut ülkeler, yabancı yatırımlar ve enerji şirketlerinin payı bir sonraki kısımda daha detaylı incelenecek ve Suudi Arabistan'ın dış ilişkilerde enerjinin ne denli önemli olduğu ortaya çıkacaktır.

3.4 Suudi Arabistan'ın Dış Politikasında Enerji Şirketlerinin Payı

Suudi Arabistan'ın dış politikasından yukarıda geniş şekilde bahs etmiştik. İster yapılanma süreci olsun istersede temel öncelikleri enerji faktörü her zaman ön saflarda yer almaktaydı. Bu durumda Suudi Arabistan dış politikası bağlamında yabancı enerji şirketlerinin payını ve dış politikada etkinliğini araşdırmak gerekmektedir.

OGJ-e göre, Suudi Arabistan yaklaşık 2,5 milyon varil kombine ham verim kapasitesine sahip sekiz yerli rafinerileri vardır¹¹⁸. (Aramco'nun payı yaklaşık olduğu 1,8 milyon varil). Suudi Arabistan büyük petrokimya ile rafineri kompleksleri ve petrokimya kentlerin yaratılması üzerinden projelerini yurt dışına entegre etmektedir. Planlanan yerli rafineriler veya geliştirme aşamasında rafinerileri şunlardır: Yanbu Aramco Sinopec Rafineri Şirketi (YASREF), Çin Petrokimya Şirketi (Sinopec) ile bir ortak girişim, 2014 yılının üçüncü çeyreğinde planlanan ve hayata geçirilen Manifa petrol şirketi ileriye yönelik planlarda daha da geliştirilerek Arap Ağır ham petrolü elde etmek mümkün olacaktır. Suudi Aramco güneybatısında Suudi Arabistan'daki Jazan rafineri projesini geliştiriyor¹¹⁹. Proje planlamasına dayanarak nerdeyse 2016 yılında Arap Ağır ve Arap Orta ham petrol işleminin mümkün olacağına kesin gözüyle bakılmamaktadır. Suudi Aramco şu anda 400,000 varil kapasitesine sahip entegre Petro Rabigh Rafineri ve petrokimya ortak girişim içerisindedir.

Suudi Arabistan ayrıca daha ultra düşük kükürtlü dizel yakıt sağlamak için temiz yakıtlar bir takım projeler başlatmıştır. Ortaklaşa Suudi Aramco ve Mobil Yanbu Rafineri Şirketi (ExxonMobil) ait Yanbu rafineri, temiz yakıt üretmek için yükseltildi¹²⁰. Benzer yükseltmeleri ortaklaşa Suudi Aramco ve Shell Suudi Arabistan Rafineri ait Jubail rafineri tamamlanmıştır. Bunun dışında birde Suudi Arabistanın yurtdışı yatırımlarına değinmemiz gerekmektedir.

Suudi Arabistan Güney Kore, Japonya, Amerika Birleşik Devletleri, Çin eyaletinde 2,4 milyon varil Showa Shell ile, (S-Oil ile) ve ExxonMobil ve Sinopec ile Fujian tesislerinde ortak ve hisse senedi girişimler yoluyla yurt rafineri kapasitesi vardır¹²¹. Yurtdışı girişimler Amerika Birleşik Devletleri, Suudi Aramco'nun payı 0,9 milyon varil ve üç ortağı Royal Dutch Shell, Louisiana ve Texas Motiva ortak girişim

¹¹⁸ Arab Oil and Gas Directory, "Saudi Arabia" (2013), page 385.

¹¹⁹ Middle East Economic Survey, "Aramco In \$100Bn Downstream Push, At Home and Abroad" (May 30, 2014), page 8.

¹²⁰ Ortadoğu Yıllığı 2011 http://ormer.sakarya.edu.tr/wp-content/uploads/2014/11/OY2012_183_212.pdf (Erişim tarihi: 23.03.15)

¹²¹ Middle East Economic Survey, "Saudi Arabia Stems Domestic Oil Demand Growth" (August 23, 2013), page 2.

rafinerilerinden oluşmaktadır. Üç tesisler şu anda 1 milyon varil toplam kapasiteye sahiptir, Suudi Aramco ise, Suudi Rafineri ile MOTIVA % 50'sine sahiptir. Orta Doğu Ekonomik Anketi'ne göre, Suudi Aramco 8-10 milyon varil onun rafinaj kapasitesini artırmak için yurtiçi ve yurtdışı 100.000.000.000 \$ yatırım bekleniyor¹²².

Suudi Arabistanın son dönem izlediği politikada OPEC içerisinde üretim ve fiyat belirlemedeki liderlik rolünü uzun zamandır sürdüren Suudi Arabistan ABD'nin şeyl devrimi ile artan üretimini ve yeni pazar arayışlarını da dikkate alarak çok taraflı etkisi olacak bir “Yeni Enerji Denklemi” için hazırlığa başladı. Önce Suudi Arabistan Enerji bakanından ABD'nin Şeyl devrimi bizim ekonomimiz için ciddi bir tehdit oluşturuyor açıklaması geldi¹²³. Bu arada ABD'nin petrol üretimini günde 8,5 milyon varile çıkartması, ABD'nin OPEC ülkelerinden yaptığı günlük 1,2 milyon varil ithalatını da riske sokmuştu. Zaten ABD Angola ve Nijerya'dan ithal ettiği hafif petrolü son 5 yıldır azaltmaya başlamıştı. Bu ülkeler de petrol gelirlerinde azalma ile karşı karşıya kalmıştı. ABD teknoloji geliştirmenin kendisine sağladığı avantajı kullanarak enerji denklemini değiştiriyordu. ABD'li Exxon Mobil'in Başkanı “ABD enerji tarihinde bir transformasyon momenti yakaladı” açıklamasını yaptı. 21nci Yüzyıl Enerji'de ABD yüzyılı olacak gibi görünüyordu. Çünkü şeyl petrolü ve şeyl gazı üretimi, teknik olarak sürekli kuyu açılmasını ve üretimin devamını zorunlu kılıyordu. ABD sanayisi elektrik enerjisini AB'den üç kat daha ucuz kullanmaya başlamıştı. OPEC'in ABD'de pazar payı azalmaya başlamıştı. Bunun dışında ABD'nin gözünü dünyanın en hareketli enerji pazarı olan Asya Pasifike dikmesi petrol üreticileri için bardağı taşıma seviyesine getirdi. Özellikle Suudi Arabistan durumdan vazife çıkararak düşük petrol fiyatlarının devamı politikası ile ABD'nin uzak pazarlardaki rekabet şansını engelledi. 2014 yılının sonuna yaklaşılırken Suudi Arabistan Enerji Bakanı'nın “Petrolün varili 20 \$'ın altına da düşse üretim

---

¹²² Middle East Economic Survey, "Saudi Direct Crude Burn Plan Can Only Work Short-Term, Says FGE" (April 25, 2014), page 11.

¹²³ Dursun YILDIZ, Ediz EKİNCİ, 2014'de Küresel Enerji Denklemi Nasıl Değişti, 5 ocak, 2015, s.2

kısılmayacak¹²⁴. Petrol fiyatı bir daha 100 \$'ın üstünü görmeyebilir” açıklaması Arabistan’ın güçlü pozisyonunu ve süreçteki rolünü ortaya koyan bir açıklama oldu.

3.5 Suudi Arabistan - ABD ilişkilerinde Enerjinin Etkisi

İkinci dünya savaşı sonrası yeni dünyanın en büyük aktörü olan Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) dış politikasında enerji hep en önemli başlıkların arasında yer aldı. Exxon-Mobil, Chevron gibi dünya devi Amerikan enerji şirketleri dünyanın en büyük şirketleri sıralamalarında listelerinin başında yer alırken, Amerika Körfez petrolünün en önemli geçiş noktası olan Hürmüz Boğazı’nın güvenliğini üstlendi. Bu sebeple de Ortadoğu’da başta Katar olmak üzere bir çok ülkede askeri üslerini kurdu.

İki devlet arasındaki ilişki, İkinci Dünya Savaşı’ndan beri ABD’nin yarattığı güvenlik şemsiyesinin Suudileri iç ve dış tehditlerden korumasına karşılık Suudi Arabistan’ın petrol politikasının ABD’nin küresel ekonomik çıkarlarını desteklemesi şeklinde bir mekanizma çerçevesinde yürüyordu. ABD’nin Orta Doğu politikası nedeniyle bu ülkeyle olan ilişkiler Suudi Arabistan’daki muhalifleri güçlendirirken, petrol fiyatlarının yükselmesiyle birlikte Suudiler içerideki huzursuzluklarla daha rahat başa etmeye başladı. Bu durum ABD’nin petrol fiyatlarındaki düşüş isteğiyle çelişiyor.

Son dönemde artan enerji fiyatları nedeniyle iç politikada yoğun eleştirilere maruz kalan ABD Yönetimi, Suudi Arabistan’dan beklediğini bulamaması üzerine ABD’nin alternatif yakıtlar geliştirilmesi ve içerideki sahaların geliştirilmesi gibi yeni önlemlere başvurması gerektiğini söyledi. Aslında, enerji fiyatlarındaki yüksekliğin ABD-Suudi Arabistan ilişkilerine etkisi görüldüğünden daha da karmaşık olduğunu söyleye biliriz. Çünkü, ABD’deki siyasi çevrelerde Suudilerle ilişkinin en önemli

---

¹²⁴ Dursun YILDIZ, Ediz EKİNCİ A.g.m , s.3

boyutunun petrol olduğu ve bu konuda Suudilerden destek gelmemesi halinde bu ülkeye yapılan silah satışının durdurulmasını ileri sürenler bile var.

Suudi Arabistan 2014 yılında Ortadoğu’da ABD’nin en büyük ticaret ortağı olmayı sürdürdü¹²⁵. Ağustos 2014 yılında Suudi Aramco’nun genel müdürü Şirketin gelecek planları içerisinde bir gün için maksimum 12 milyon varil petrol üretim kapasitesine geçmeyi hedeflediklerini ayrıca gaz üretiminide iki katına çıkarmayı planladıklarını açıklamıştır¹²⁶. Ama bazı tahminlere göre, Suudi Arabistan’da yerli enerji tüketim alışkanlıklarının değışiklik olmazsa tüketilen petrolün hacmi 2030 yılına petrol ihracatını aşabilir. Bazı analistler Suudi liderlerin sert politika reformları benimseyerek bu senaryoya oluşturduğu riskleri önlemek amaçlı olabileceğini düşündürmektedir¹²⁷. Ancak, sübvansiyon ve vergilendirme değışiklikleri verilen siyasi olarak hassas olarak görölmektedir. Uluslararası Para Fonu yöneticileri önerdi ki, enerji fiyatlarındaki yukarı yönlü ayarlama olur güçlü bir mali pozisyonu ve enerjinin verimli kullanılmasını desteklemektedir¹²⁸. Fiyat ayarlaması olmalı savunmasız grupların olumsuz olmadığını sağlarken, iyi planlanmış ve iletilen etkiledi.

3.6 Suudi Arabistan - Çin ilişkilerinde Enerjinin Etkisi

Çin bugün bir enerji devi haline gelmiştir. Toplam enerji tüketimi itibariyle Çin, toplam enerji tüketimi BP birincil enerji tüketim tablosunda 2009 yılı verileriyle (2177 mtep) hemen ABD’nin arkasından gelmektedir (IEA kendi verilerine göre 2009’da Çin’in enerji tüketiminin ABD’ninkini aşmış olduğunu ilan etmiştir). Bugünkü yüksek enerji talebi artışıyla (birçok gelişmiş ekonomide 2008-2009 kriz

¹²⁵ Saudi Press Agency, “Crown Prince Receives Palestinian President,” November 20, 2014.

¹²⁶ Arab News (Jeddah), “Saudi Aramco CEO: Oil industry ‘needs timely investments,’ August 26, 2014.

¹²⁷ Brad Bourland and Paul Gemble, “Saudi Arabia’s coming oil and fiscal challenge,” Jadwa Investments (Riyadh), July 2011.

¹²⁸ IMF Executive Board Concludes 2014 Article IV Consultation with Saudi Arabia, Press Release No. 14/356, July 21, 2014.

döneminde enerji talebi önceki yılların altına düşerken, Çin’de oran biraz küçülse de büyüme devam etmiştir: 2008’de %7,8; 2009’da %4,9)¹²⁹. Çin’in bugün için dünyanın en büyük enerji tüketen ülkesi konumuna gelmiş olduğunu söyleyebiliriz. Gününümüzün yükselen gücü Çin ve Suudi Arabistan arasında olağan gelişmeleride düşünecek olursak iki ülke arasında söz konusu olan enerji durumunu incelemek gerekmektedir.

Orta Doğu’nun son 25-30 yılına bakıldığında; ABD ile yakın ilişki içinde olan Suudi Arabistan ve ABD’nin uygulanmasına liderlik ettiği ambargosu nedeniyle Çin’e yanaşmak zorunda kalan (Çin’e itilen) bir İran’dan, Çin’e ile yakınlaşan Suudi Arabistan ve ABD ile sıkça görüşmeye başlayan İran’a doğru bir değişim göze çarpar olmuştur. Yükselen ekonomisine bağlı olarak artan enerji ihtiyacı nedeniyle Çin Orta Doğu’ya yönelirken, Çin’in yükselmesi de ABD’yi Asya’ya (Asya’da Çin’i dengelemeye) itmiştir. ABD’nin Orta Doğu’daki varlığında seyrekletirmeye gitmesi ve “enerji satıcısı” rolü üzerinden rakip olmaya başlaması, Suudi Arabistan-ABD ilişkilerini etkilemiş; Suudi Arabistan, kendisi için içeride ve bölgede mevcut olan “statükoyu” değişen koşullarda da korumak için Çin’e yanaşmaya yönelmiştir¹³⁰. Çin, artan enerji ihtiyacının ve enerji ihtiyacını karşılamada kaynak çeşitliliğini sağlama ihtiyacının etkisinde Orta Doğu’da başka ülkelere yönelmiş ve bu, İran-Çin ilişkilerini etkilemiştir. İran’ın Şii kimliği ve, Suudi Arabistan’ın, Pakistan’ın ve Türkiye’nin Sünni kimlikleri hatırlandığında, yukarıda değinilen gelişmeler; Orta Doğu ve İslam Dünyası bağlamında, ciddi denge değişimine işaret etmektedir. Düne kadar Çin’in Şii İslam Dünyası (İran) ve ABD’nin de Sünni İslam Dünyası (Suudi Arabistan, Pakistan ve Türkiye) ile kol kola olduğu görülürken, bugün Çin’in ve ABD’nin kollarına girdiği bölgesel aktörleri değiştirdikleri algısı edinilmektedir. rta Doğu’da hakim nüfusun Sünni ve Arap olduğu düşünülür ve Çin’in birlikte görüntü

---

¹²⁹ Yusuf Yazar “Enerji İlişkileri bağlamında Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri” Ahmet Yesevi Üniversitesi, rapor Ankara 2011

¹³⁰Prof. Dr. Osman Metin Öztürk, Çin ve Ortadoğu <http://ascmer.org/cin-ve-orta-dogu-siisunni-dengeler-ve-israil/> (Erişim Tarihi.25.03.15)

verdiği ülkeler dikkate alınırsa, Orta Doğu'nun geleceğinde Çin'in daha çok yer alacağını söylemek mümkündür.

SONUÇ

Günümüzde enerji tüm devletlerin öncelikli ihtiyaçları arasında yer almaktadır ve gün geçtikçe enerjiye olan bağımlılık artmaktadır. Her devletin ve ya topluluğun enerjiye olan ihtiyaçları farklı düzeydedir, bu da ülkelerin gelişmişlik düzeyiyle doğru orantılıdır.

Enerji kaynaklarının Suudi Arabistan dış politikasında ne gibi değişimlere yol açtığı ve bu durumun genel olarak enerji politikasında nasıl bir etki bıraktığını incelemek tezin temel amacını oluşturmaktadır. Tezde Suudi Arabistan enerji ve dış politikasının oluşum sürecinin anlatılmasıyla katkı sağlanmaktadır.

İlk bölümde Suudi Arabistan'ın dış politikasını etkileyen faktörlerin neler olduğu araştırılmış ve bu bağlamda ülkenin siyasi, fiziki coğrafyası, jeoekonomisi, jeokültürü ve güvenlik endişeleri araştırılmıştır. Nihai olarak Suudi Arabistan'ın dış politikasında büyük değişimler beklemek bu ülke için çok olası değildir. Suudi kralının çizgisi ve gücünün yeterliği göz önüne alınırsa ufak nüans değişiklikleri haricinde devletin dış politikasında büyük bir değişiklik olması beklenmemektedir. Rehber ve sistemin dengeleri dahilinde faydacı birtakım kısıtlı açılımlar olması daha kabul edilebilir görünmektedir. Suudi Arabistan bölgesel bir güçtür ve bölgedeki güçlü rakiplerine rağmen bölgesel güç olma durumunu sürdürmek için çalışmaktadır. Petrol ve çok çeşitli uluslararası işbirlikleri elindeki en önemli kartlardandır. Aynı zamanda ekonomik açıdanda güçlü devlettir. Suudi Arabistan'ın bölgede güçlü aktör olarak kalması hem arap ülkeleri açısından (bilhassa yardıma muhtaç ülkeler) hem de islami dirçeliş açısından önemlidir. Güçlü sistemin sağladığı en büyük başarısı ise yanı başında Arap baharı olayları olurken bölgedeki istikrarsızlıklardan fazla etkilenmemesi olarak gösterilebilir. Bu durum Suudi Arabistan kimliğinin oturmuş olması ile açıklanabilir. Bu noktadan bakıldığında ülke içinde yönetimin şekline tamamen bir desteğin var olduğu algılanmamalıdır. Diğer Arap ülkelerine yönelik

senaryolar ve çalışmalar Suudi Arabistan için geçerli görünmemektedir. Gerek yönetim yapısı, gerek kimliği ile Suudi Arabistan Krallığı, güçlü devlet geleneğini ülke çıkarları ile birleştirerek oluşturduğu kendine özgü yapısı ile ortaya koymakta ve tüm gücüyle bu yapının devamı için çabalamaktadır.

Daha sonraki bölümde ülkenin tarihine oluşum sürecine bunun dışında Suudi enerji sektöründe etkin olan petrol, doğal gaz ve elektrik sektörlerinin yapıları ve karşılaştıkları sorunlar ele alınmıştır. Daha sonra günümüzde enerji sektörünün genel durumu belirtilmiştir. İkinci bölümde aynı zamanda enerji kaynaklarına dayanan ekonomik yapılanmanın getirdiği sorunlar üzerinde durulmuştur. Enerjiye dayanan ekonomi uzun süreçte rant arayışına, mülkiyet kavramının gelişmemesine ve zayıf yönetim anlayışına neden olmaktadır. Bu durumda ekonomi literatüründe “*Hollanda Hastalığı (Dutch disease)*” olarak tanımlanmaktadır. Genellemek gerekirse enerji kaynakları doğrultusunda gelişen Suudi Arabistan ekonomisi ülkenin enerji süper gücüne dönüşmesine katkıda bulunurken bu durumu dış politika amaçlarını gerçekleştirmek için kullanmaktadır. Ancak devletin yatırım politikalarında etkinliğini artırması, yanlış yönlendirilen politikalar, devletin tekelci anlayışı korunması enerji etkinliğinin ve tasarrufunun sağlanamamasına ve üretimin düşmesine neden olmaktadır. . Ülkede üretilen malların büyük bir kısmı yabancı markalar olarak üretilmektedir. Piyasanın büyük, sermayenin bol, yabancı emeğin ucuz ve yabancı lisan bilenlerin fazlalığı sebebiyle yabancıülkelerdeki tanınmış firmaların hemen hepsinin Suudi Arabistan’da distribütörleri bulunmaktadır. Pazarın büyüklüğüne, sermayenin bolluğuna ve serbestliğine paralel olarak piyasanı gerektirdiği bütün halkalar oluşmuştur. Büyük ithalatçılar ve toptancılar mevcuttur. Bu bölümde, makroekonomik verilerden yola çıkarak, Suudi Arabistan ekonomisinin çeşitlenmemiş, petrol üretim ve ihracatı temelli bir yapıya sahip olduğu sonucuna varmaktadır. Enerjinin dış politikada kullanılması ve enerji ekonomisinin getirdiği sorunlar çözüme kavuşturulmalıdır.

Üçüncü bölüme baktığımız zaman Suudi Arabistan'ın dış politikasının temel öncelikleri bu politikanın oluşum süreci ve enerji boyutu son olarak tezin argümanı olan dış politikasında enerji faktörü olmuştur. Bunun dışında aynı zamanda ülkede mevcut olan yabancı enerji şirketleri araştırılmış ve bu bağlamda Suudi Arabistan-ABD ve Suudi Arabistan-Çin ilişkilerinde enerjinin etkisi araştırılmıştır.

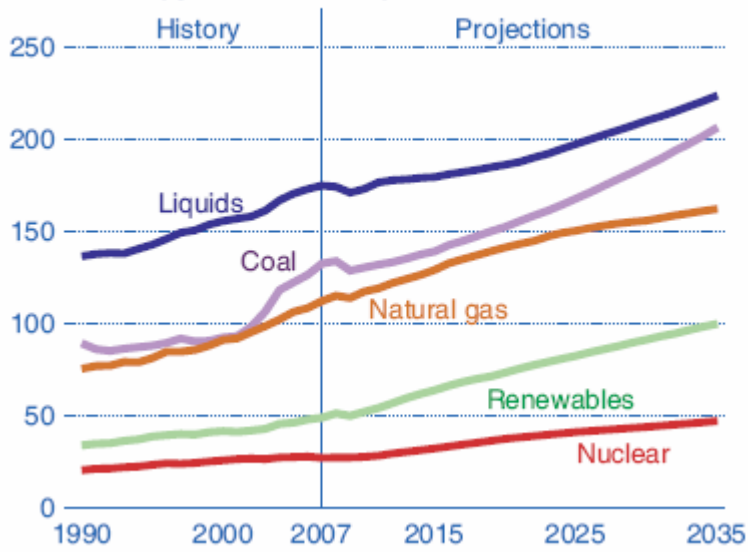

EKLER

ŞEKİL LİSTESİ

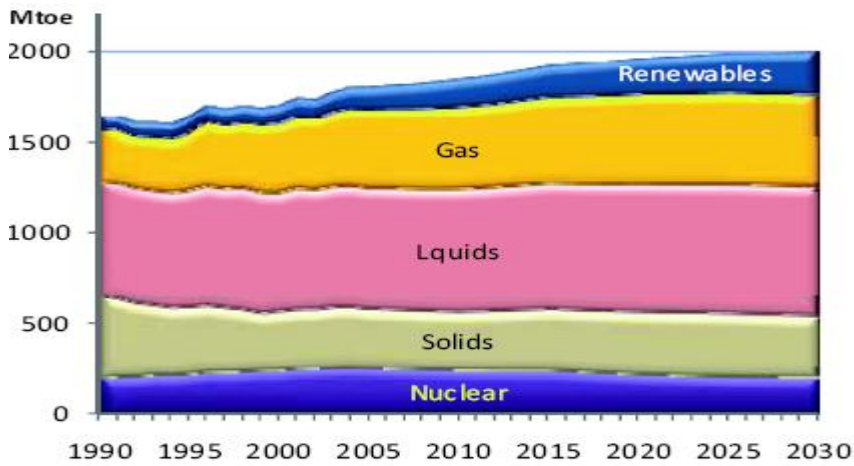
Şekil 1: Enerji Türüne Göre Dünyada Kullanılan Enerji (1990-2035)

Figure 16. World marketed energy use by fuel type, 1990-2035 (quadrillion Btu)

Kaynak: IEA

Şekil 2: Birincil Enerji İhtiyacı

Kaynak: European Energy and Transport

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Süreli Yayınlar

Acar Çağdaş, Parlaktuna Mahmut, **“Petrol ve Doğalgaz”**, Pegasus Yayınları, Ankara,2009

Arıboğan, Ülke, Ayman, Gülden ve Dedeoğlu, Beril, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, der. Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 2005.

Alasfoor, Reyadh, The Gulf Cooperation Council: Its Nature and Achievements. A Political Analysis of Regional Integration of the GCC States 1979-2004

Al-Rasheed, Madawi **“A History of Saudi Arabia”**, New York: Cambridge University Press, 2002

Arnold, Wolfers, Discord and Collaboration: Essays on International Politics. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1962.

Baloğlu, Adnan Bülent **“Bazı Müslüman Ülkelerin Yönetim Modeli:Suudi Arabistan Örneği Üzerine”**, **İslam ve Demokrasi, Kutlu Doğum Sempozyumu-1998**, Yayına Hazırlayan:Ömer Turan, TDV Yayınları, Ankara, 1998

Beşir, Elmas, **“Ortadoğu’daki Enerji kaynaklarının önemi ve Türkiye üzerinden taşınması ileTürkiye’nin kazandığı jeopolitik konum”**, yüksek lisans tezi, Ankara 2012

Bourland, Brad and Gemble, Paul **“Saudi Arabia’s coming oil and fiscal challenge,”** Jadwa Investments (Riyadh), July 2011.

Chester, Lynne, “Conceptualising Energy Security and Explicit Its Polysemic Nature”, **Energy Policy**, Cilt: 38, Sayı: 2, Şubat 2010

Davutoğlu Ahmet, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre Yayınları, İstanbul, 2001

Dirigöz, Ali, Oğuz, “**Suudi Arabistan Dış Politikası ve Bölge Ülkeleri İlişkileri**”, Mart, 2012, cilt: 4 sayı: 39

DOĞANAY Hayati, Selçuk “**HAYLİ, IRAK'IN BAŞLICA COĞRAFI ÖZELLİKLERİ VE PETROL YATAKLARI**”,
http://perweb.firat.edu.tr/personel/yayinlar/fua_299/299_19111.pdf (E.t 14.01.2015)

Emekliler, Bilgehan, Ergül, Nihan, **Petrolün Uluslararası ilişkilerde yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik**, Bilge Strateji, Cilt 2, Sayı 3, Güz 2010

Es-Seyyid Abdülhamid El Hatip, **El İmam El Adil Sahip El Celale El Melik Abdülaziz bin Abdurrahman El Faysal Ali Suud, Siretuhu, Butuletuhu, Sırrı Azemetitihî**, C.I, Riyad

Emin El-Reyhani, **Tarih-i Necd El-Hadis**, Beyrut, 1988,

El-Mani, Muhammed **Tevhid El-Memleketi'l Arabiyyeti's-Suudiyye**, Suudi Arabistan, 1992 Tercüme: Abdullah Salih Ankara 1996

Fuad el-Farsi, **Modernity and Tradition: The Saudi Equation** (Modernite ve Gelenek: Suudi Denklemi), Londra: Kegan Paul International, 1990,

Goldstein, Joshua S. ve Pevehouse, Jon C., **International Relations**, Pearson Press, New York, 2006.

GÜNDOĞAN, Ünal,, “1979 İran İslam Devrimi'nin Ortadoğu Dengelerine Etkisi”,
Ortadoğu Analiz Haziran 2011 - Cilt: 3 - Sayı: 3

İnan, Şükrü, **Dünyada ve Türkiye'de Jeoekonomi çalışmaları ve jeoekonomi öğretimi**, *Bilge Strateji, Cilt 2, Sayı 4, Bahar 2011*

Hill, Christopher, **The Changing Politics of Foreign Policy**, Palgrave Macmillan,

New York, 2003.

Lashin, Aref , Nassir Al Arifi, Abdulaziz Al Bassam, **Geothermal Energy Resources of Saudi Arabia: Country Update , Proceedings** ,World Geothermal Congress 2015 Melbourne, Australia, 19-25 April 2015

Khanna, Parag , **Yeni Dünya Düzeni**, İstanbul. Pegasus Yayınları,2011.

Karasu, Cansel “ **Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları**”, Akademik Perspektif , 9 temmuz 2013

Ronjaglia, Alessandro Energy and Market Power: An Alternative Approach to the Economics of Oil, Journal of Post Keynesian Economics, 2003

Nevo, Joseph, “**Religion and National Identity in Saudi Arabia**”, *Middle Eastern Studies*, July 1998

Mercille, Julien ,“**The Radical Geopolitics of US Foreign Policy: Geopolitical and Geoeconomic Logics of Power**”, *Political Geography*, 27, 2008,

Mustafa Cem Ünal , “**Rus dış politikasında enerjinin rolü ve AB enerji politikasına etkisi**” Yüksek lisans tezi , Ankara,2011

Pala, Cenk , “**Uluslararası Enerji Ajansı'nın**” Kökenleri, Ekonomik Yaklaşım, cilt:4 , sayı:9, 1993

Saad Eddin İbrahim, “**The Urbanization in The Arab World: The Need For an Urban Strategy**”, Arab Society/ Social Science Perspectives, (Ed. N. S. Hopkins- S. E. İbrahim), Gairo, 1994

Sandıklı, Atilla Jeopolitik ve Türkiye Riskler ve Fıratlar, rapor no:27 İstanbul 2011

Sheikh, Naveed, “**The New Politics of Islam: Pan-Islamic Foreign Policy in a World of States**”, 1994

Taşdemir, Fatma “**Birleşmiş Milletler, Milletler Cemiyeti Olmadan**”, Ankara Strateji Enstitüsü, 25 ekim ,2013

Tezkan, Yılmaz, Taşar, M. Murat, **“Dünden Bugüne Jeopolitik”**, Ankara, Ülke Kitapları, 2002

USLU, Kamil, SÖZEN, İlyas, ÇELİK, A. Alkan, **“ENERJİ KAYNAKLARINDAN PETROL VE DOĞALGAZDAKİ TEKEL OLUSUMLARI”**, BEYKENT ÜNİVERSİTESİ, Sosyal Bilimler Dergisi, 1 Ocak, 2007

Utku, Emrah “ Suudi Arabistan’da Arap baharını engelleyen dinamikler ve Suudi Arabistan’ın Geleceği”, Muş Üniversitesi, doktora tezi 2014,

Yazar, Yusuf **“Enerji İlişkileri bağlamında Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri”** Ahmet Yesevi Üniversitesi, Rapor Ankara 2011

Yergin, D. (çev: Kamuran Tuncay), Petrol Para Güç Çatışmasının Epik Öyküsü, İş Bankası Kültür yayınları Genel yayın: 332, 3. Baskı, İstanbul, Mayıs 2003.

YILDIZ, Dursun, EKİNCİ, Ediz, “2014’de Küresel Enerji Denklemi Nasıl Değişti”, 5 Ocak, 2015

İnternet Kaynakları

1. <http://www.haberler.com/suudi-arabistan-in-butcesi-103-milyar-dolar-fazla-4211952-haberi/> (Erişim Tarihi: 12.11.14)
2. Zekeriya Kurşun, “Tarihten Günümüze Suudi Arabistan”,
<http://www.ordaf.org.tr/tarihten-gunumuze-suudi-arabistan.aspx>. (Erişim Tarihi: 30.11.14)
3. Suudi Arabistan’ın 2015 petrol tahmini 80 dolar
<http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1691251-suudi-arabistanin-2015-petrol-tahmini-80-dolar> (Erişim Tarihi: 30.11.14)
4. Suudi Arabistan’ın tehlikeli petrol oyunu,
<http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1651975-suudi-arabistanin-tehlikeli-petrol-oyunu> (Erişim Tarihi: 14.01.2015)
5. <http://www.the-saudi.net/saudi-arabia/saudi-map.htm> (Erişim Tarihi: 14.01.2015)
6. http://www.worldmapfinder.com/Map_Detail.php?MAP=61365&FN=Saudi_Arabia
(Erişim Tarihi: 17.01.2015)
7. <http://www.ekodialog.com/Konular/suudi-arabistan-dogalgaz-uretimi-tuketimi-ve-suudi-arabistanin-dogalgaz-politikalari.html> (Erişim Tarihi: 17.01.2015)
8. Suudi Kralı Fahd öldü; yeni kral Prens Abdullah
<http://www.hurriyet.com.tr/index/ArsivNews.aspx?id=339048> (Erişim Tarihi: 10.02.15)
9. http://www.kacare.gov.sa/en/?page_id=71 (Erişim Tarihi: 13.02.15)

10. ORTADOĞU YILLIĞI 2011

http://ormer.sakarya.edu.tr/wpcontent/uploads/2014/11/OY2012_183_212.pdf(Erişim tarihi 23.03.15)

11. http://iklim.cob.gov.tr/iklim/Files/Mevzuat/kyoto_protokol.pdf, (e.t. 31.10.2014)

12. [http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/iranin-nukleer-programi,\(e.t.12.01.2015\)](http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/iranin-nukleer-programi,(e.t.12.01.2015))

13. <http://haber.star.com.tr/ekonomi/suudi-arabistan-tarihinin-en-buyuk-butcesi/haber-716016> (Erişim Tarihi: 10.02.15)

14. Ortadoğu'daki Değişim'in Ekonomi Politikası,

http://www.bilgesam.org/Images/Haberler/HaberlerDiger/Ortadogudakigelismelerine_konopolitigi.pdf (Erişim tarihi: 17.11.14)

15. Faruk Arslan, Matrixin 11 eylül kurgusu,

https://www.academia.edu/7208824/1._BASKI_MATR%C4%B0X_%C4%B0N_11_EYL%C3%9CL_KURGUSU_2._BASKI_NET_KIRILMA (Erişim Tarihi: 10.02.15)

16. <http://www.economy.gov.tr/portal.pdf> (Erişim Tarihi: 10.02.15)

17.http://www.turkcebilgi.com/siyasi_co%C4%9Frafya (Erişim tarihi: 17.11.14)

18.<http://www.genbilim.com/fen-bilimleri/jeol> (Erişim tarihi: 17.11.14)

19. http://www.kas.de/wf/doc/kas_19450-544-2-30.pdf?100428133502 (Erişim tarihi: 17.11.14)

20. <http://riyad.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121147> (Erişim Tarihi: 25.01.15)

21. <http://finans.mynet.com/haber/detay/haber-analiz/suudi-arabistan-hakkinda-bilinmeyenler/98421/4#haber-baslik> (Erişim Tarihi: 14.01.2015)

22. International Energy Agency, World Energy Outlook 2005 MENA Insights, OECD, Newyork,

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
“Türk Dünyası İşletme” fakültesi
“Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi”
branşı üzere Yüksek Lisans 2.sınıf
BM-12T grup öğrencisi Fatime SELİMLİ'nin
“Suudi Arabistan'ın Dış Politikasında Enerji Faktörü”
konusunda yazmış olduğu bitirme tezine

REY

Fatime SELİMLİ tarafından hazırlanan “Suudi Arabistan'ın Dış Politikasında Enerji Faktörü” konusunda olan bitirme ödevi Özet, Giriş, 3 Bölüm, Sonuç ve Kaynakça bölümlerini içermekte ve tamamı 98 sayfadan oluşmaktadır. Bitirme tezinde genel olarak enerji faktörünün ülkelerin dış politikasının belirlenmesindeki rolü, Suudi Arabistan'ın enerji politikası, ve bu politika doğrultusunda yürütülen enerji stratejisi çokboyutlu şekilde ele alınmıştır.

Fatime SELİMLİ tarafından “Suudi Arabistan'ın Dış Politikasında Enerji Faktörü” konusunda yazılmış olan bitirme tezi yukardaki belirtilen açıklamalar doğrultusunda hazırlanmıştır. Bitirme tezi savunmaya tavsiye olunur.

Dr. Kadir BAYRAMLI

“Türk Dünyası İşletme” fakültesi
Öğretim görevlisi

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
“Türk Dünyası İşletme” fakültesi
“Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi”
branşı üzere Yüksek Lisans 2.sınıf
BM-12T grup öğrencisi Fatime SELİMLİ'nin
“Suudi Arabistan'ın Dış Politikasında Enerji Faktörü”
konusunda yazmış olduğu bitirme tezine

REY

Fatime SELİMLİ tarafından hazırlanan bitirme ödevi Özet, Giriş, 3 Bölüm, Sonuç ve Kaynakça bölümlerini içermekte ve tamamı 98 sayfadan oluşmaktadır. Öğrenci “Suudi Arabistan'ın Dış Politikasında Enerji Faktörü” konusunda yazmış olduğu bitirme tezinde genel olarak Suudi Arabistan'ın dış politikası, tarihini, ve enerji potansiyeli yapısal boyutta incelemiştir.

Fatime SELİMLİ'nin konusunda yazmış olduğu bitirme tezi yukardaki açıklamalar doğrultusunda hazırlanmıştır. Bitirme tezi savunmaya tavsiye olunur.

Dr. Nazim Caferov

“Türk Dünyası İşletme” fakültesi

Öğretim görevlisi

